

Od represe k demobilizaci? Vývoj hnutí za globální spravedlnost v západních zemích mezi lety 2001 a 2008¹

Jiří Navrátil²

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Katedra politologie, Brno

From Repression to Demobilisation? Evolution of the Global Justice Movement in Western Countries between 2001 and 2008. This article focuses on the problem of evolution of Global Justice Movement (GJM) in Western countries after 9/11. First, it uses empirical data to examine the assumption of the demise of its mobilizing capacities and concludes that it is only the US branch of the movement that has declined, while the European one has continued to progress in the period under study. Second, it introduces a theoretical model explaining GJM evolution which is based on the concepts of political opportunity structure, social movement spillover and a multi-level repression against those that challenge political elites. After isolating non-relevant or constant factors, the paper deduces that it is the symbolic repression and the sudden change of the socio-cultural milieu after 9/11 that accounts for the different developments in GJM mobilizing capacities in North America and Western Europe between 2001 and 2008.

Sociológia 2012, Vol. 44 (No. 2: 179-211)

Keywords: *Global Justice Movement; contentious politics; collective action; demobilization; repression; surveillance*

Úvod

Jen málo sociálních hnutí prošlo v poslední dekádě rychlejším vývojem než hnutí za globální spravedlnost (*Global Justice Movement* – GJM), někdy také nazývané jako hnutí proti neoliberální globalizaci nebo antiglobalizační hnutí. Dřívější analýzy vzniku a vývoje tohoto aktéra zdůrazňovaly zejména počáteční razantní a neočekávaný vzestup jeho mobilizačních schopností okolo přelomu tisíciletí, vysoký podíl nadnárodních aktivit a přeshraniční komunikace na běžné činnosti hnutí, nebo schopnost zahrnout do svých organizačních sítí i jiné, starší a ideologicky rozdílně orientované typy kolektivních aktérů. Pozdější empirické výzkumy nicméně začaly naznačovat změnu trendů ve vývoji hnutí. Nejzřetelněji byl tento fakt ilustrován na kolísání či poklesu mobilizačních schopností GJM. Následné analýzy tohoto aktéra se tak stále více začaly zaměřovat na souvislosti a příčiny poklesu, úpadku či transformace jeho aktivit.

Co přesně stálo za procesem úpadku GJM či jeho transformací? Po prudkém nástupu hnutí na konci 90. let minulého století došlo na přelomu tisíciletí k sérii klíčových událostí, které radikálně ovlivnily jeho pozdější celkový vývoj. Rozsáhlé násilné střety mezi policií a účastníky masových akcí hnutí na konci 90. let minulého století a především pak útoky na budovy WTC v New Yorku z 11.

¹ Tato stať byla zpracována v rámci výzkumného záměru *Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích*. (MSM 0021622407)

² Korespondence: Jiří Navrátil, Ph.D., Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika. E-mail: jirinav@fss.muni.cz

září 2001 dále vyostřily přístup represivních složek k veřejným demonstracím a protestům. Proměna vzorců interakce mezi státem a GJM i celková transformace společenského kontextu západních společností pak bývají dávány do více či méně přímé souvislosti se změnou strategií i poklesem mobilizační schopností GJM v západních zemích.

Právě toto je problematika, které se věnuje předkládaný text. V něm sleduji dva hlavní cíle: nejprve na základě vlastních empirických dat ověřím platnost tvrzení o úpadku GJM mobilizací v USA (resp. jejich přesunu do tematicky odlišného typu politického aktivismu) a ukážu, že jej nelze rozšířit na dynamiku západoevropské větve hnutí. Za tím účelem se text nejprve bude zabývat teoretickým modelem vztahu mezi přijímanými represivními opatřeními a poklesem mobilizačních schopností hnutí mezi 11. září 2001 a koncem r. 2008, kdy se obecný kontext GJM aktivismu v souvislosti s nástupem finanční a následně ekonomické krize v USA a Evropě začal opět měnit. Následně budou na základě analýzy protestních událostí popsány trendy ve vývoji GJM mobilizací, aby mohl být ověřen předpoklad poklesu mobilizačních schopností hnutí na severoamerickém kontinentu.

Druhým hlavním cílem práce bude na základě sekundárních dat a přehledu aktivistické i akademické literatury konfrontovat vývoj různých typů represivních opatření, které byly relevantní z hlediska mobilizace hnutí v západní Evropě i Severní Americe. Na základě toho nastíním alternativní model mechanismů a jejich interakcí vedoucí k většímu či menšímu poklesu mobilizačních schopností GJM na obou stranách Atlantiku. Pozornost bude konkrétně věnována popisu proměny různých forem represivních opatření a strategií silových složek a politických elit v Severní Americe a západní Evropě, aby mohly být hlavní nalezené rozdíly využity při objasnění rozdílného vývoje dvou sledovaných větví GJM.

Vznik a vývoj GJM³

Za určitého předchůdce hnutí lze považovat širokou vlnu masových mobilizací, které se zejména v nově industrializovaných zemích Třetího světa přehnalý mezi druhou polovinou 70. a koncem 80. let. (Srov. Starr 2000: 46; Munc 2007: 58; Waterman 2009: 57) Tyto lidové demonstrace, stávky a nepokoje sdílely v zásadě stejné cíle a jejich kořeny bývají dávány do přímé souvislosti s vlivem globální politické ekonomie a jejího institucionálního působení. (Walton – Ragin 1990: 876-877) Konkrétně šlo zejména o národní či místní protesty proti politikám IMF (*International Monetary Fund* – Mezinárodní měnový fond), jehož silně pro-tržně orientované strukturální programy měly rozsáhlé

³ Z důvodů omezeného rozsahu se text nebude věnovat podrobně vnitřním aspektům hnutí – tj. jeho složení, organizačním strukturám, sociální základně, politickým identitám atp. (Pro podrobnější empirické uchopení těchto témat viz zejména Starr 2000; Anselovici 2002; Ruggiero 2002; Seoane – Tadei 2002; Smith – Johnston 2002; Ayres 2004; Fillieule et al. 2004; Agrikoliansky – Sommier 2005; Della Porta et al. 2006; Giugni et al. 2006; Della Porta 2007)

negativní socioekonomické dopady na velké části populací (příp. na jejich životní prostředí nebo lidská práva) a rovněž proti zvyšování vlivu ekonomicky vyspělejších zemí skrze tyto politiky. (Srov. Rothman – Oliver 2002; Routledge 1996: 273-279)

Během 90. let začala postupně sílit systematická kritika mezinárodních finančních institucí, jejich politik a vizí rozvoje (nejen) zemí Třetího světa a postupně se etablovali protestní aktéři jak přímo v zemích Třetího světa, tak i v ekonomicky vyspělejších státech. Již konkrétnější podobu nabrala historie GJM v západních zemích od poloviny 90. let, a to z hlediska formálního i programového. Díky snahám o vytváření a posilování nadnárodních komunikačních a organizačních vazeb mezi aktéry občanské společnosti a stále otevřenějšímu prostředí části mezinárodních organizací (mj. i díky sérii mezinárodních tematických konferencí pořádaných UN – *United Nations* – Organizace spojených národů) docházelo k lepší koordinaci politických proudů kritizujících stávající podobu globální politické ekonomie. (Srov. Keck – Sikkink 1998; Smith 2008: 94-95) Docházelo tak k formování základních organizačních struktur hnutí, z nichž nejznámější byly sítě PGA (*People's Global Action*), ATTAC (*Association pour la taxation des transactions financières et pour l'action citoyenne*), *Seattle to Brussels*, *Trade Justice Movement*, *Globalise Resistance* a další. Z hlediska programového se ustavily tři hlavní okruhy témat a požadavků, které mobilizace GJM v západních zemích charakterizovaly. Za prvé šlo o téma oddlužení zemí Třetího světa, posílení role UN a ochrany lidských práv, za druhé o odpor proti liberalizaci světového obchodu a politikám IMF a WB (*World Bank* – Světová banka) a za třetí o celkové oživení socioekonomické problematiky a budoucnosti sociálního státu v západoevropských zemích⁴.

Klíčovou událostí, se kterou je spojován nástup GJM jakožto relevantního mezinárodního či dokonce globálního aktéra, byly události v Seattle v listopadu 1999. (Kaldor 2000; Ayres 2004; Juris 2008) Zde u příležitosti ministerské konference WTO (*World Trade Organization* – Světová obchodní organizace) došlo k masovému a silně medializovanému mezinárodnímu propojení kolektivních aktérů považovaných do té doby za různorodé či dokonce konkurenční (např. odbory a ekologické hnutí), kteří zde koordinovaně a úspěšně vystoupili proti symbolům ekonomické globalizace. Kombinace úspěchu (zasedání bylo nakonec přerušeno) a silné mediální reflexe učinila z této události zakládající moment GJM. Seattle tak ukázal dvě důležité věci: (1) hnutí se už od počátku formovalo jako pestrý a komplexní konglomerát organizací, sítí a jednotlivců, který byl (2) charakteristický inovacemi zejména v oblasti svých strategií a repertoárů činnosti (tj. především odmítáním klasických modelů zprostředkování politických zájmů a preference přímé politiky „zespoda“). Z těchto důvo-

⁴ Je možné samozřejmě hovořit také o dalších tematických proudech v hnutí, nebo je kombinovat jiným způsobem. K tématům hnutí od počátku patřila např. také environmentální problematika. (Srov. Della Porta 2009)

dů se pro kolektivní identitu a politický charakter hnutí staly klíčovými masové protestní události a shromáždění. Hovořit zde lze o dvou hlavních modech aktivit hnutí, skrze které je možné identifikovat veřejně viditelnou, tj. politicky nejvíce relevantní podobu, charakter či étos GJM: první z těchto forem jsou kontrasummity, druhou z nich je proces tzv. sociálních fór.

Kontrasummity se zpravidla rozumí „klasické“ masové protesty u příležitosti zasedání některých z klíčových mezinárodních politických a ekonomických institucí a organizací, které se odehrávaly i před samotným nástupem GJM. (Srov. Pianta 2001) Mezi nejznámější akce tohoto typu patří masové protesty v Berlíně, Londýně, německém Kolíně a dalších městech v r. 1999 („karneval proti kapitalismu“), v Seattle v r. 1999 (zasedání WTO), v Nice a Göteborgu (zasedání Evropské rady), ve Washingtonu (zasedání WB a IMF) v r. 2000, v italském Janově (summit G8), v Québecu („summit Amerik“) v r. 2001, v Evianu (summit G8) v r. 2003, ve skotském Gleneagles v r. 2005 (summit představitelů zemí G8) nebo naposledy v r. 2007 německém Heiligendammu (summit G8).

Druhá forma aktivit má podobu sociálních fór – tj. masových konferencí, sociálních a politických (odborových, ekologických, protiválečných ...) hnutí a jejich organizací, která se věnuje nejruznějším tématům spojených s dopady ekonomické globalizace. Jedná se vlastně o jakési programová setkání či konference jednotlivých členských hnutí GJM, organizací či sympatizantů, jejímž cílem jsou na jedné straně ideové a odborné diskuse nad klíčovými tématy současných společností, na straně druhé organizační a praktická koordinace nejruznějších strategií a kampaní (mimo jiné i výše zmíněných protestních akcí). Proces sociálních fór probíhá od r. 2001 na globální, regionální (kontinentální) a státní (lokální) úrovni a vznikl jako kritická reakce na Světové ekonomické fórum, pořádané každoročně ve švýcarském Davosu. První událostí tohoto typu bylo Světové sociální fórum (WSF) v brazilském Porto Alegre, které se koná každoročně od r. 2001. Od WSF odvozenou ale víceméně samostatnou úrovní jsou jednotlivá regionální sociální fóra, mezi které patří Evropské sociální fórum (ESF, konalo se v letech 2002, 2003, 2004, 2006, 2008 a 2010), Americké sociální fórum (USSF v letech 2007 a 2010), Asijské sociální fórum, Středo-mořské sociální fórum, Jihoafrické sociální fórum atd. Poslední úrovní jsou národní a místní sociální fóra (mezi jinými italské, německé, belgické nebo např. liverpoolské).

Na základě uvedeného je zřejmé, že GJM lze vnímat ve dvou analytických rovinách: první z nich je rovina kolektivního aktéra, druhou je pak rovina jeho mobilizační kapacity, resp. schopnosti jednat (a dosahovat svých cílů). Z prvního hlediska je GJM v tomto textu primárně chápáno jako v čase trvalá *organizační struktura*, která skrze sdílenou kolektivní identitu propojuje nejruznější typy kolektivních aktérů. Toto mesoúrovňové pojetí GJM umožňuje

zachytit nejen trvalejší organizační podmínky fungování hnutí, ale i nadindividuální prvky jeho symbolických aktivit, z nichž nejdůležitější je permanentní tvorba a reprodukce sdíleného kognitivního rámce, který členům hnutí umožňuje vnímat své okolí a koordinovat své jednání – tj. kolektivní identity. (cf. Melucci 1989: 35) Na základě toho pracuje tento text s pracovní definicí GJM jakožto „symbolicky propojené sítě organizací, aktivistů a sympatizantů organizujících sérii masových transnacionálních protestních mobilizací a sociálních fór proti nadnárodním neoliberalním politikám a institucím“⁵. Druhá z uvedených analytických rovin je pak rovina *mobilizační kapacity* hnutí neboli schopnosti získávat při veřejných akcích podporu skrze fyzickou účast svých členů, sympatizantů i dalších účastníků. Jak již bylo uvedeno, GJM se z hlediska svých politických cílů i dominantních forem jednání (masové protesty a sociální fóra) „zhmotňuje“ právě skrze svou mobilizační kapacitu a tato proto bude dále v textu posuzována jako klíčový ukazatel vitality hnutí.

Teoretický model a data: “vylití se” sociálního hnutí v nepříznivém prostředí

Teoretická část tohoto textu nabízí propojení několika teoretických konceptů do dynamického modelu, který by vhodně charakterizoval vývoj GJM v čase: jde o koncept struktury politických příležitostí, sloužící pro analýzu měnícího se kontextu aktéra, dále o koncept víceúrovňové represe vůči neinstitucionalizovaným politickým aktérům (*challengers*) a konečně o koncept vylití se (*spillout*) sociálního hnutí do tematicky odlišné oblasti aktivismu.

Koncept struktury politických příležitostí (*political opportunity structure* – POS) se ve studiu sociálních hnutí objevuje již více než třicet let. Od svého počátku hrál roli v analýze *vnějších* (tj. aktérem nekontrolovaných) podmínek kolektivní mobilizace, přičemž se zaměřoval zejména na institucionální prostředí a vztahy mezi politickými aktéry v rámci politického společenství, v němž sociální hnutí jednají. (Císař 2004: 50; Meyer – Minkoff 2004: 1457; Císař – Navrátil – Vráblíková 2011) Reflektuje tedy předpoklad tohoto textu, že proměna dynamiky GJM byla způsobena jemu vnějšími faktory. Na rozdíl od jiných přístupů, které podmínky mobilizace spatřovaly v dostupnosti materiálních a jiných typů statků (pobídek), tak tento pohled zdůrazňuje jiný, externí typ zdrojů – byť při hodnocení jejich vlivu nezřídka využívá rovněž perspektivu hodnocení zisků a *nákladů* na kolektivní jednání.

⁵ Podobnou definici GJM nabízí rovněž D. Della Porta: “volná síť organizací (...) a jiných aktérů podílejících se na různých typech kolektivního jednání na základě společného cíle obhajovat spravedlnost mezi lidmi na zemi” a “podílet se na protestních kampaních s tématem globální spravedlnosti”. (Della Porta 2007: 6-8)

Jedním z autorů⁶ konceptu je Ch. Tilly, který skrze něj poukazoval zejména na vliv širšího politického kontextu, tj. zejména národního státu – *polity* – a jeho elit na vznik, charakter, dynamiku či dopad kolektivního protestu. Zpočátku byly v souvislosti s politickými příležitostmi studovány zejména politické instituce národního státu, ty byly nicméně později doplněny o nadnárodní instituce a struktury. (Srov. Tarrow 1998; týž 2001; týž 2005) Koncept, který byl aplikovaný původně převážně strukturalisticky a poměrně obecně, prošel rychlým vývojem. Postupně byl doplněn také o kulturalistickou perspektivu a společně s ní začleněn do komplexnější syntetické perspektivy tzv. modelu politického procesu, který v sobě mj. zahrnul také zmíněnou teorii mobilizace zdrojů. I přesto však stále zůstal klíčovým konceptem celého tohoto modelu. (Kriesi 2004: 68-69)

Myšlenka, která za teorií politických příležitostí stojí, by se tedy dala charakterizovat jako snaha o identifikaci vlivů (ve formě „pobídek“), které má politické prostředí na volbu strategií, typ mobilizace nebo dopady sociálních hnutí – protestních aktérů, stojících mimo hlavní politické instituce. V zásadě lze volit mezi různými pojetími tohoto konceptu, nicméně pro potřeby longitudinální analýzy se jako nejvhodnější jeví přístup S. Tarrowa (1998), který klade důraz na proměny rolí a strategií aktérů uvnitř systému spíše než na konfiguraci jeho trvalejších strukturálních prvků. (Srov. Kriesi 2004: 75) V tomto smyslu je koncept POS diferencován do následujících dimenzí:

- množství nezávislých center moci,
- otevřenost novým aktérům,
- nestabilita stávajících politických štěpení,
- dostupnost vlivných spojenců nebo stoupenců pro vyzyvatele,
- míra, do jaké systém potlačuje, nebo umožňuje vznášení kolektivních požadavků,
- rozhodující změny ve výše uvedených položkách. (Tilly – Tarrow 2007: 57)

Celý koncept POS byl podroben systematické kritice, ze které jsou pro analýzu vývoje GJM klíčové tři body:

- přílišná obecnost konceptu z hlediska výběru a nedostatečná konkretizace těch prvků politického rámce (kontextu), které jsou *podstatné* či *relevantní* pro ovlivňování studovaných protestních aktérů;
- selektivita jeho působení, resp. přílišná neurčitost z hlediska *cílové skupiny* či *aktéra*, jehož mobilizační kapacitu má ovlivňovat;
- a konečně jeho neurčitost ohledně konkrétních *mechanismů* uplatňování tohoto vlivu, tj. otázka, zda jsou zde politické příležitosti chápány a definovány

⁶ Za první využití konceptu politických příležitostí se pokládá práce P. Eisengera z r. 1973, věnovaná srovnávání nepokojů v jednotlivých amerických městech v 60. letech minulého století v souvislosti s charakterem a jednáním místních úřadů. (Eisinger 1973; Meyer – Minkoff 2004: 1459; Özler 2008)

perceptivně (tj. z hlediska vnímání a rozpoznání ze strany aktérů – hnutí) nebo naopak objektivisticky (tj. formálně, na základě externího posouzení). (Srov. Meyer – Minkoff 2004: 1461-1464)

Dimenze POS

Při analýze vztahu POS a GJM je tedy nutné zohlednit uvedené výtky. Prvním problémem je výběr konkrétních klíčových prvků POS, které je smysluplné používat v modelu popisujícím vliv politického kontextu na vývoj GJM. Tento výběr můžeme učinit na základě dvou základních východisek. Za prvé, výchozím předpokladem tohoto textu je teze, že „nejsilnější vliv na jednání a taktiku (sociálních hnutí) mají jednání a taktika vlád, kterým čelí“. (Tarrow – Della Porta 2005: 9) Za druhé, relevance ostatních prvků POS je nutné zvolit na základě charakteristik příslušných aktérů. V našem případě např. není nutné zohledňovat typ politického režimu jako celku nebo úroveň jeho demokratizace, neboť u GJM v západních zemích je tento faktor víceméně konstantní. V tomto smyslu jde o fakt, že definiční charakteristikou GJM je jeho mobilizační kapacita a jeho klíčovým repertoárem jsou masové protestní události: jde tedy o aktéra principiálně odmítajícího strategii lobbyingu a vyjednávání s politickými elitami, který nejvíce zájem o navazování spolupráce s politickými institucemi a organizacemi a pro kterého je charakteristická absence snah uplatnit se jako politický aktér uvnitř stávajícího mocenského systému. GJM naopak klade důraz na permanentní kampaň, osobní angažovanost v přímé akci a preferuje protestní repertoár jednání. Členské organizace GJM jsou běžně organizované decentralizovaně a mají značný rozptyl cílů a požadavků. (Srov. Bennett 2005: 214-215; Smith 2008: 128) Z tohoto i z dříve uvedeného dovozují, že z vyjmenovaných 6 dimenzí POS ovlivňujících dynamiku kolektivní mobilizace GJM je nejvíce relevantní míra, do jaké politický systém umožňuje vznášení kolektivních požadavků – tj. míra represe ze strany politického okolí či systému, resp. její proměna. Ostatní prvky POS a další faktory, které by potenciálně mohly vykonávat vliv na mobilizaci GJM (tj. např. existence a kontinuita mezinárodních organizací či institucí sloužících jako cíle, ochota klíčových politických aktérů akceptovat hlavní požadavky hnutí – resp. míra rozehraní této ochoty ze strany hnutí, stabilita percepce křivdy či nespravedlnosti ze strany hnutí atd.) lze z *hlediska* GJM považovat za víceméně konstantní (tj. z hlediska vlivu na dynamiku jeho mobilizační kapacity za nepodstatnou).

Nyní je ale potřebné přistoupit k podrobnější diferenciaci forem represe ze strany státu vůči GJM. Zatímco někteří autoři (Hadden – Tarrow 2007; Howell – Lind 2009) pracují s binárním rozlišením represivních opatření na přímé fyzické násilí ze strany policie a na symbolickou represi ze strany politických elit, zdá se, že je vhodnější aplikovat jemnější analytickou optiku, kterou nabízejí některé studie zaměřené přímo na konflikt mezi státem a sociálními hnutími.

mi. V nich je pozornost věnována třem hlavním úrovním. Zaprvé, celkové proměně vzorců či „filosofie“ kontroly veřejného pořádku ze strany policie a ozbrojených složek státu, resp. policejní reakce na masové protestní akce – tj. tzv. viditelná či „tvrdá“ represe. (Della Porta – Reiter 2006a; Noakes – Gillham 2006; Vitale 2007)

Dále je pozornost je věnována tzv. „měkčím“ či nepřímým formám represivních opatření, které spočívají v institucionálně-politických legislativních rámcích a aktivitách nepolicejních represivních složek. V tomto smyslu se pozornost upírá zejména na tajné služby a přijímání nové protiteroristické legislativy (resp. na obnovení využívání starší legislativy, která byla za tímto účelem přijata, nicméně která nebyla z různých důvodů dlouhodobě využívána). (Ratner 2003; Fernandez 2008)

Konečně poslední, „nejměkčí“ formou represe je celkové zvyšování sociální kontroly skrze proměnu symbolických společenských rámců. Prakticky se zde hovoří o nastolení nové „nálady strachu“ a posunu sociokulturního kontextu v západních zemích směrem ke společnostem „bezpečnosti“. (Robin 2003)

Tyto tři úrovně represivních přístupů ze strany politických elit jsou tedy považovány za klíčové pro načrtnutí modelu vývoje mobilizačních kapacit GJM po r. 2001.

Cílová skupina a výběr případů

Druhým potenciálním problémem při aplikaci konceptu POS je upřesnění cílové skupiny, na kterou se má tato aplikace vztahovat. V tomto textu vycházím z uvedené pracovní definice GJM a z jeho mobilizační kapacity jakožto indikátoru jeho stavu: jde tedy primárně o masové mobilizace, které jsou na jedné straně organizovány stálými mobilizačními strukturami GJM – tj. relativně strukturovanými organizacemi, sítěmi či skupinami, na straně druhé navštěvovány jednotlivými aktivisty, sympatizanty a neorganizovanými občany, kteří se jich více či méně pravidelně účastní. Konkrétně je tedy posuzována návštěvnost jednotlivých masových GJM událostí jakožto indikátor stavu hnutí. Do datového souboru popisujícího vývoj GJM a protiválečných mobilizací (*PEA WORLD*) byly vybrány všechny ty protestní události, které byly namířeny proti stávajícím klíčovým mezinárodním institucím a organizacím, považovaným všeobecně za proponenty neoliberálních snah v oblasti politiky a ekonomiky, a/nebo které masově propagovaly myšlenky globální spravedlnosti, a které byly současně globální či transnacionální svým tématem, organizací a/nebo dopadem (tj. nebyly tematicky ani geograficky výhradně svázány s konkrétními státy nebo regiony⁷). Z hlediska konkrétních cílů tohoto textu je dále nezbytné popsat dva základní módy existence a aktivit GJM: „klasické“ alter-

⁷ Z tohoto důvodu byly např. vyloučeny protesty u příležitosti summitů EU nebo při světových ekonomických fórech ve švýcarském Davosu atp.

globalizační protestní události odehrávající se v Evropě a USA, které mají v případě univerzální platnosti modelu vylít se sociálního hnutí (viz dále) zásadně zeslábnout, případně zcela zmizet, a relevantní nadstátní (globální či kontinentální) sociální fóra⁸. Dále budou sledovány také trendy ve vývoji protiválečných mobilizací po r. 2001, do kterých se podle některých předpokladů měly GJM mobilizace transformovat (opět v Evropě a v Severní Americe). Konkrétně byli jako reprezentativní zvoleni organizátoři a účastníci masových protestů proti nadnárodním neoliberalním politikám a institucím, které ve sledované době představovaly instituce IMF/WB (1997 – 2008), G8 (1996 – 2008), WTO (1996, 1998, 1999, 2001, 2003, 2005) a dále účastníci evropských (2002 – 2004, 2006, 2008) a severoamerických (2007) sociálních fór. Analýza vlivu represivních opatření na vývoj GJM se tedy bude vztahovat k těmto událostem a k jejich kontextu. Z hlediska sledovaného problému byl časový rámec pro analýzu zvolen tak, aby pokrýval vývoj hnutí minimálně v období před r. 1999 (první rozsáhlé střety hnutí s policií) do r. 2008 (kvůli lepší srovnatelnosti sérií událostí, z nichž některé byly na dlouhou dobu přerušeny, nebo došlo k zásadní transformaci pořádajících institucí⁹). Data popisující (de-)mobilizaci GJM tedy v zásadě pokrývají pouze období do r. 2008, a to mj. i kvůli následnému vzniku důležitého faktoru, který měl (a má) potenciál trajektorii hnutí znovu proměnit – tj. finanční a následně ekonomické krize v západních zemích. Hodnocení jejího vlivu na GJM se tak text vědomě vyhýbá.

Působení vybraných prvků POS bylo tedy sledováno na třech typech cílových skupin, které se více nebo méně prolínají: šlo o účastníky a organizátory kontrasummitů nebo protestů u příležitosti zasedání předsedů vlád či prezidentů zemí G8, výročních zasedání IMF/WB a ministerských konferencí WTO. Nejhodnotnějšími jsou zde zejména data ze summitů G8, a to díky své relativní geografické vyváženosti. Data z protestů proti IMF/WB pak mají vyšší vypovídací hodnotu spíše ve vztahu k vývoji americké větve aktivismu. Druhou skupinou dat jsou sociální fóra kontinentálního významu (tj. ESF a USSF) a konečně jde o evropské a severoamerické protiválečné protesty (zejména v reakci na válku v Iráku a Afganistanu). U zvolených protestních událostí byla sledována účast demonstrantů, která byla identifikována na základě výpočtu průměru vzájemně nejvzdálenějších odhadů účasti v médiích¹⁰ a konzultována s údaji v akademických zdrojích. U protiválečných pochodů byla z důvodů jejich ne-

⁸ V případě sociálních fór pak půjde o „běžnou“ účast na konferencích a vzdělávacích aktivitách v rámci sociálních fór, ne o demonstrace, která sociální fóra doprovázejí, neboť v tomto případě se jedná o jiný mód aktivit GJM.

⁹ Např. ministerské konference WTO se nekonaly mezi lety 2005 a 2009 a v r. 2009 došlo k ohlášení toho, že G8 bude nahrazena systémem G20, který bude zahrnovat rovněž představitele zemí Třetího světa. Tomuto faktu byl tedy podřízen výběr časového rámce ostatních protestních událostí, se kterými pracuje tento text.

¹⁰ Šlo převážně o zdroje z webového zpravodajství národních deníků v zemi, kde se událost konala, které byly dále kombinovány (konfrontovány) s údaji z aktivistických serverů a jejich archívů, které se událostem věnovaly. Výsledná čísla se příliš nelišila od akademických zdrojů. (Viz Podobník 2005)

pravidelnosti sledována vždy největší protiválečná demonstrace v každém měsíci, ať už v Severní Americe nebo v Evropě.

Mechanismy působení

Nyní se tedy dostáváme k třetímu hlavnímu problému aplikace POS v modelu vývoje GJM, kterým je konkretizace mechanismů, skrze které dochází k uplatňování vlivu klíčových prvků POS na kolektivní aktéry. Pro upřesnění a podrobnější konceptualizaci toho, jak se vylučovací (zadržovací) strategie státu a jeho silových složek promítaly do vývoje mobilizačních kapacit GJM, je možné využít stávající teoretický model „vylití se“ (*spillout*) sociálního hnutí, který právě na případu úpadku mobilizačních kapacit severoamerického GJM představili J. Haddenová a S. Tarrow.

Hypotéza, kterou se bude dále zabývat tento text a která byla formulována na základě analýzy americké větve hnutí, se zabývá celkovým poklesem GJM mobilizací v USA a vysvětluje tuto transformaci pomocí proměny národní struktury politických příležitostí. (Hadden – Tarrow 2007) Uvádí přitom tři vysvětlující faktory. Prvním z nich je proměna represivních opatření v USA v souvislosti s nástupem GJM v r. 1999 a zejména pak s r. 2001, tj. především transformace a ve smyslu *protest policing* – tj. přímé policejní represe. Zmiňovány jsou zejména eskalace násilí, zastrašování a celkové agresivity ze strany pořádkových sil. Za druhý z faktorů je považována „měkká“ forma represe zejména po r. 2001, tzn. propojování aktivit GJM ze strany politických elit s politickým extremismem či terorismem a naopak, témat demokracie a její ochrany s „válkou s terorismem“ – tj. symbolická represe. Konečně třetím – podle autorů nejdůležitějším – je tzv. *spillout* (americké větve) GJM. Tento koncept označuje „vylití“ či přesunutí původního GJM aktivismu do nového protiválečného hnutí, které vede k vymizení původního hnutí. Hypotéza *spilloutu* je do jisté míry vyhocením tzv. *spillover* hypotézy či (vzájemného) přelévání příznivců, aktivistů a zdrojů mezi GJM a protiválečným hnutím. (Srov. Tarrow – Della Porta 2005; Reitan 2007)

Jak jsem již nicméně pokusil ukázat na jiném místě (Navrátil 2010), koncepty přelévání se a vylití se sociálních hnutí je vhodnější propojit jiným způsobem, který lépe reflektuje mechanistické paradigma ve výzkumu politických konfliktů. Jinými slovy, je analyticky plodnější konceptualizovat vylévání se (*spillover*) sociálního hnutí (Meyer – Whittier 1994) jako soubor sociálních mechanismů a procesů, které ve svém vyhoceném průběhu vedou k radikalizaci tohoto procesu, tj. k úplnému vylití se sociálního hnutí. V tomto případě je tedy vylití se sociálního hnutí vnímáno jako konečný *stav* či *výsledek* (*outcome*), a ne jeden z transformačních procesů, kterými sociální hnutí prochází, natož některá z jeho příčin. Tato konceptualizace rovněž lépe odpovídá i datům, která předložili Haddenová a Tarrow: samotný proces přemísťování se

aktivit GJM aktérů z původní oblasti aktivismu do protiválečných a národních politických iniciativ tedy není nahlížen jako příčina, ale spíše jako důsledek vnějšího tlaku na hnutí a intenzifikaci represivních opatření ze strany státu či mezinárodních institucí. Na základě reflexe jiných výkladových schémat (viz např. Della Porta 1995; Davenport 2005) je nutné připomenout, že mezi faktorem represe a mobilizace existuje určitá interakce, tj. že nejde o jednostranné, izolované a přímé působení jednoho na druhý. Dále uznávám, že celý komplex vztahů mezi politickými elitami, médii, jinými zájmovými skupinami, institucemi atp. a jeho celkovou dynamiku není možné zachytit pouze pomocí dvou sledovaných faktorů. Věřím nicméně, že pro zvolený případ GJM po přelomových událostech v r. 2001 a ve zvoleném sledovaném časovém období je možné tyto vztahy modelově zjednodušit, neboť na rozdíl od jiných případů (srov. Della Porta 1995) to byl stát, který už před r. 2001 jako první zahájil změnu taktiky ve vztahu ke GJM¹¹ a dále proto, že to byla právě tato interakce, která byla z hlediska vývoje GJM klíčová (viz níže). Proto tento text vychází z předpokladu, že hlavním zdrojem proměny dynamiky mobilizační kapacity GJM po r. 2001 byla proměna jeho potlačování ze strany státu (politických elit) – tj. intenzifikace represivní složky struktury politických příležitostí, a že důsledkem této proměny může být v krajním případě vylití se sociálního hnutí do tematicky příbuzné, ale jinak symbolicky strukturované a méně potlačované oblasti aktivismu, což v daném kontextu umožňuje lepší využití mobilizačních kapacit aktéra

Z hlediska korektní aplikace POS je mechanismus jejího působení definován skrze *percepci* (uzavírání se) politických příležitostí. (srov. Kurzman 1996) Za klíčová jsou tedy považována ta opatření, která hnutím mohla být (a na základě dostupné „aktivistické“ literatury rovněž byla) pocíťována jako hrozba či významné omezení ze strany cílové skupiny, což u potenciálních sympatizantů hnutí a účastníků na jeho veřejných událostech přímo nebo nepřímo přispívá buď k poklesu legitimacy hnutí a jeho cílů či ke zvýšení pocitu ohrožení, a to následně vede k poklesu mobilizačních schopností hnutí a jejich případnému přesunu do jiných oblastí aktivismu. Reakci na prudký nárůst, intenzifikaci a transnacionalizaci represivních opatření ze strany státu, a to zejména po prvních rozsáhlých násilných střetech mezi účastníky mobilizací GJM a policií, lze doložit na příkladech z akademické i aktivistické literatury. Zásadní proměna přístupu policie k akcím GJM byla aktivisty rozpoznána již od událostí z ministerské konference v Seattle v r. 1999 (Noakes – Gillham 2007; Wood 2007; Della Porta – Reiter 2006b: 175), jako klíčové bývají v tomto ohledu dále zmínovány také summity z léta r. 2001 v italském Janově (G8) a švédském Göteborgu (EU), které následně uvnitř hnutí vyvolaly diskuse o využívání násilných

¹¹ Jednalo se o důležitý moment v „mytologii“ hnutí – šlo o násilný zákrok policie při klíčové „zakládacím“ aktu hnutí v americkém Seattle v r. 1999.

prostředků. (Cassen 2002: 41-44; Giuliani 2004; Mueller 2004; Brecher – Costello – Smith 2009: 15-18) Shoda pak panuje na přelomovém významu události z 11. září v USA a následného vyhlášení „války proti teroru“. (Srov. Matheron 2001; Callinicos 2003; Marable 2003; Císař – Koubek 2012)

Dynamika GJM a jeho represe

Empirické analýzy vývoje GJM popisují kvantitativní kolísání jeho mobilizačních schopností. V závislosti na stáří dat a jejich původu lze přitom hovořit o (více či méně dočasném a různě operacionalizovaném) vzestupu (např. Pianta 2005) nebo naopak o poklesu aktivit hnutí. (Např. Curran 2006; Reitan 2007; Hadden – Tarrow 2007; Paczynska 2008) Nyní se pokusíme problém vývoje mobilizací GJM diferencovat a na základě vlastních dat¹² se pokusíme odpovědět na první otázku textu, tj. zda dochází k poklesu mobilizačních kapacit hnutí v Severní Americe i Evropě. V druhém kroku, který bude založen na analýze sekundárních dat, pak půjde o aplikaci uvedeného teoretického modelu o vztahu mezi represí a mobilizací a jeho specifikaci.

Vývoj GJM a protiválečných mobilizací v západních zemích před a po r. 2001

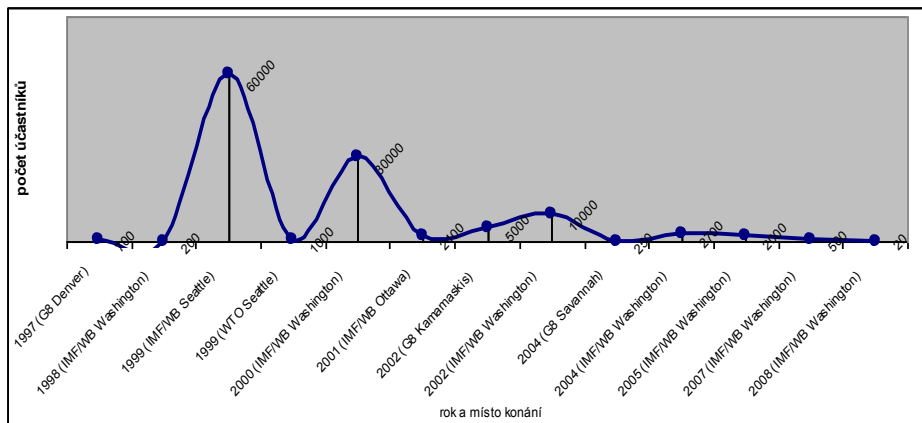
Jak již bylo uvedeno ve druhé části textu, historie protestních aktivit namířených proti mezinárodním ekonomickým institucím se začala psát dříve než před událostmi v americkém Seattle. Mezi klíčovými projevy hnutí v jeho rané i pozdější fázi byly protesty při zasedání IMF a WB, G8 nebo WTO. Represivní opatření a možnost GJM pokračovat ve svých protestních aktivitách v oblasti protiválečného aktivismu pak bývá dávána za příčinu oslabení aktivit hnutí, čili na základě této hypotézy by bylo možné předpokládat, že počínaje útoky z 11. září v USA a v očekávání vojenské odvety vůči vybraným státům dojde k oslabení protestních mobilizací namířených proti symbolům nadnárodní ekonomické moci a současně k přelití zdrojů a úsilí GJM do sféry protiválečného aktivismu. Z tohoto hlediska je tedy nezbytné popsat tři skupiny událostí:

- „klasické“ protestní GJM události, které mají podle této hypotézy zásadně zeslábnout, případně zcela zmizet,
- relevantní nadstátní (globální či kontinentální) sociální fóra jakožto komplementární prvek klasické protestní politiky GJM, které by měl potkat stejný osud,
- masové protiválečné protesty po r. 2001, do kterých se (v případě platnosti uvedené hypotézy) mělo GJM „přelit“ nebo „vylít“. Tato data by navíc měla být rozdělena mezi oblast Severní Ameriky a západní Evropy, aby bylo možné podrobněji diferencovat mezi jednotlivými křídly hnutí.

¹² V původní studii šlo o případovou studii proměny aktivismu v americkém Seattle, kde byla datovým zdrojem zejména obsahová analýza aktivistického kalendáře v této oblasti od ledna 1999 do prosince 2006. (Hadden – Tarrow 2007)

Nejprve se podíváme na data z velkých GJM protestních událostí mezi lety 1997 a 2008 v Severní Americe.

Graf č. 1: Vývoj protestních mobilizací GJM v Severní Americe mezi lety 1997 a 2008

Zdroj: PEA WORLD

Zdá se, že návštěvnost velkých protestních mobilizací náležejících k „tradičním“ nepřítelům GJM měla v USA jasně sestupnou tendenci s jasně nejvyšším počtem mobilizovaných osob v r. 1999 v Seattle. Po propadu v r. 2001 v kanadské Ottawě pak už počty demonstrací prudce klesají, což připouští možnost vlivu událostí z 11. září na dynamiku hnutí (viz dále). Co se týká pořádání sociálních fór, je tato činnost amerického křídla GJM velmi řídká a nepravidelná a lze jen těžko hovořit o analýze trendů: v analyzovaném období bylo celoamerické sociální fórum uspořádáno pouze jednou – šlo o první Severoamerické sociální fórum v r. 2007 v Atlantě s účastí okolo 12 000 osob¹³.

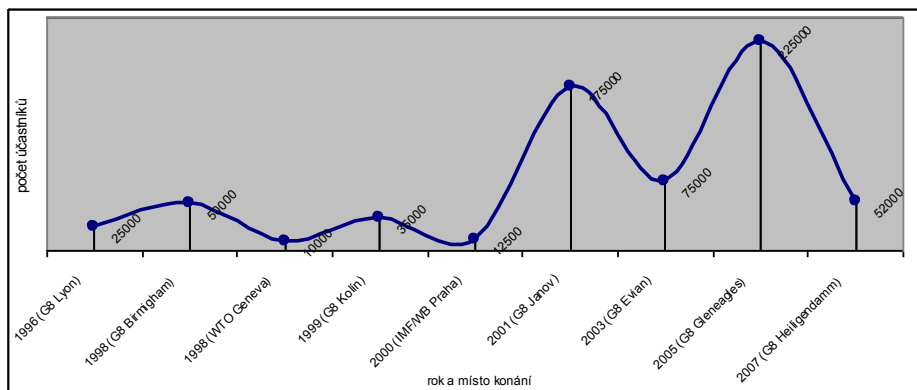
U evropské větve hnutí lze v případě protestních aktivit pozorovat poněkud jiný vývoj než na severoamerickém kontinentu. Po stagnaci a kolísání počtu mobilizovaných jedinců při protestech v západoevropských zemích došlo k silnému nárůstu demonstrantů v r. 2001 (těsně před útoky z 11. září), který byl i přes pozdější pokles kompenzován dalším nárůstem. I přes zmíněné výkyvy si tak křivka trendu udržuje celkově spíše vzestupnou trajektorii.

Jasně sestupnou tendenci má naopak účast na evropských sociálních fórech, a to i přesto, že jejich počet i množství účastníků do velké míry překračují hodnoty severoamerických sociálních fór. Zaznamenáníhodný je fakt, že z hlediska

¹³ O tři roky se pořádalo druhé sociální fórum v Detroitu s účastí přibližně 15 000 osob.

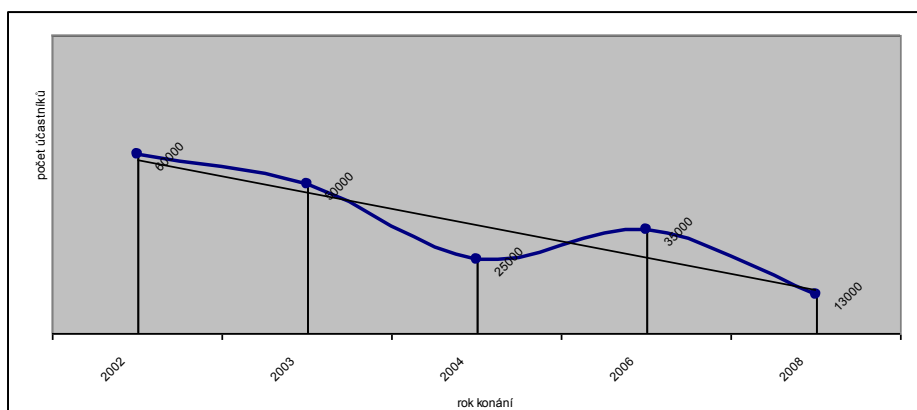
mobilizačních schopností jsou sociální fóra násobně slabší než klasické protestní události směřované proti jasně vymezenému protivníkovi.

Graf č. 2: Vývoj protestních mobilizací GJM v Evropě mezi lety 1996 a 2007

Zdroj: PEA WORLD

Graf č. 3: Vývoj mobilizací GJM na evropských sociálních fórech mezi lety 2002 a 2008

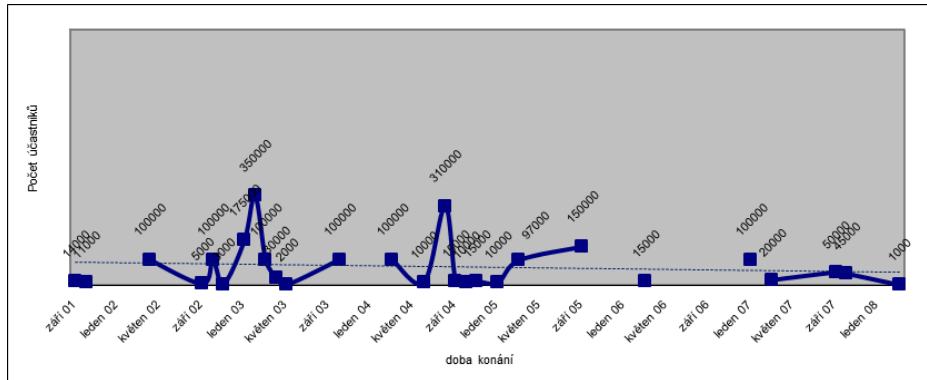

Poznámka: Spojnice trendu je založena na lineární regresi

Zdroj: PEA WORLD

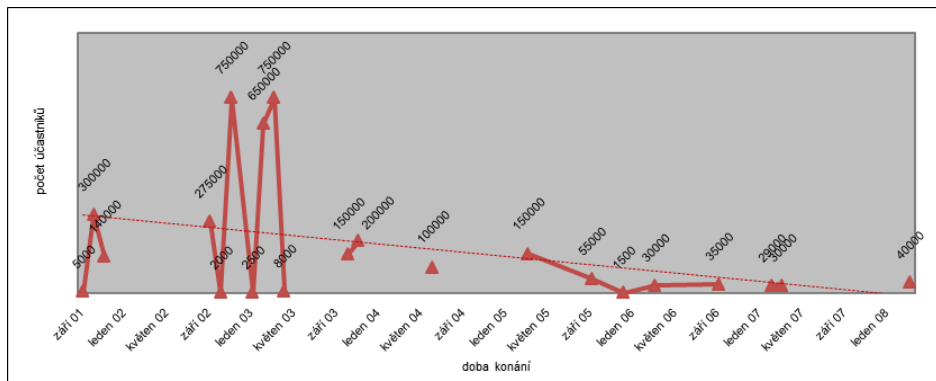
Zajímavé je konečně srovnání dynamiky mobilizačních kapacit protiválečného hnutí na severoamerickém a evropském kontinentu. (Grafy č. 4 a 5)

Graf č. 4: Vývoj protiválečných mobilizací v Severní Americe mezi lety 2001 a 2008

Poznámka: Spojnice trendu je založena na lineární regresi
Zdroj: PEA WORLD

Graf č. 5: Vývoj protiválečných mobilizací v západní Evropě mezi lety 2001 a 2008

Poznámka: Spojnice trendu je založena na lineární regresi
Zdroj: PEA WORLD

V evropské dynamice jsou na rozdíl od severoamerické větve mnohem větší výkyvy a trend poklesu je více zřetelný (i když v absolutních počtech účast na evropských protiválečných demonstracích alespoň v prvních letech vysoce převyšovala tento druh protestu v USA). Je to zejména z toho důvodu, že na začátku evropských mírových protestů stály jedny z největších demonstrací v historii západních demokracií.

Jaké závěry tedy můžeme na základě předložených dat učinit? Data nám umožňují poměrně jednoznačně odpovědět na první z otázek, které si tento text klade: navzdory tomu, že GJM bývá nezdědkou popisováno jako unitární aktér globálního charakteru, je nutné vývoj jeho mobilizačních schopností vnímat diferencovaně a rozlišovat (minimálně) mezi severoamerickou a evropskou větví a jejich trendy vývoje. Zatímco data popisující vývoj mobilizací na americkém kontinentu naznačují poměrně přesvědčivě pokles počtu účastníků vybraných GJM událostí, vývoj na evropském kontinentu je zcela opačný. Navzdory odlišnému trendu ve vývoji návštěvnosti evropských sociálních fór (které jsou z hlediska počtů účastníků o řád méně významné než klasické protestní události) je evidentní, že z hlediska celkového množství účastníků po r. 2001 mobilizační schopnosti evropské větve hnutí stále rostly. Naopak, ani relativní úspěch při pořádání sociálního fóra v r. 2007 nedokázal změnit celkovou tendenci vývoje klasických GJM protestních událostí v Severní Americe ve sledovaném období. Údaje o protiválečných mobilizacích v této oblasti tak na základě výše uvedeného spíše podporují hypotézu vylíčení se GJM do protiválečného aktivismu (i přes určité kolísání si zde tento typ aktivismu udržel stabilní trend vývoje, přestože např. v absolutních číslech byly zpočátku mnohem silnější evropské protiválečné mobilizace). Tím je tedy posílena původní domněnka, že severoamerické GJM se transformovalo do protiválečného (a jiného) aktivismu a postupně ztratilo svoji schopnost mobilizace v původní tematické oblasti. Na straně druhé však stojí evropská větev, na jejímž vývoji jsou patrné odlišné rysy: zatímco na severoamerickém kontinentu měly protiválečné mobilizace méně razantní vzestup a stabilnější průběh, evropské protiválečné mobilizace poměrně záhy dosáhly obrovského počtu mobilizovaných sympatizantů, nicméně jejich průběh byl více kolísavý a méně trvalý než v USA (a Kanadě). Hypotéza o vylíčení se GJM do protiválečných mobilizací zde tedy zjevně nemá oporu v datech: i kdybychom za pokles GJM mobilizací považovali pouze ukazatele počtu návštěvníků evropských sociálních fór, data o protiválečných mobilizacích (zejména roky 2002 a 2003) nenaznačují, že by souběžně s nimi docházelo k propadu mobilizační kapacity modelu sociálních fór – naopak, zdá se, že vývoj mobilizací okolo sociálních fór pozitivně koreluje s vývojem protiválečných mobilizací.

Můžeme tedy učinit několik závěrů. Odpověď na první otázku tohoto textu zní, že tezi o úpadku GJM nelze zobecnit na situaci ve všech západních zemích: dynamika a vývojové trendy protestních GJM mobilizací v Severní Americe a Evropě jsou zásadně odlišné až protichůdné. Zatímco vývoj hnutí v Severní Americe naznačuje jeho postupné vyčerpání se a úpadek mobilizačních schopností, evropská větev disponuje značnou dynamikou a ve sledovaném období si zachovala vzestupný trend. Vývoj poněkud odlišného typu mobilizací GJM – sociálních fór – se na obou kontinentech jeví jako odlišný, nic-

méně ani v jednom případě tyto netvoří kvantitativně natolik významnou složku GJM mobilizací, aby změnilly celkový trend vývoje mobilizační kapacity hnutí.

Zatímco v případě severoamerické větve GJM data potvrzují (definitivní) vylíčí se GJM do protiválečného aktivismu, v případě evropské větve se nabízí spíše pohled na proces vzájemného přelévání se mobilizačních kapacit mezi GJM a protiválečným aktivismem¹⁴. I přes mírný pokles protiválečných aktivit v Evropě po r. 2004 si zde GJM dokázalo uchovat značné mobilizační schopnosti a vztah těchto dvou typů aktivismu tedy není možné považovat za „hru s nulovým součtem“.

Nyní lze přistoupit ke druhé výzkumné otázce tohoto textu, tj. k ověření příčin poklesu GJM aktivismu v USA (respektive jeho udržení se a dokonce vzestupu v evropských zemích), které jsou v našem teoretickém modelu propojeny s účinky represivních opatření ze strany politických elit a institucí, resp. s různými úrovněmi těchto opatření. Pokud je tento faktor dominantním zdrojem dynamiky mobilizačních schopností GJM, jaké rozdíly ve vývoji represivních opatření států na obou stranách Atlantiku lze najít? Jinými slovy, v čem konkrétně se lišila restriktivní opatření nastolovaná v západních zemích dominantně po 11. září 2001?

Vývoj represivních opatření v západních zemích před a po r. 2001

Jak už bylo zmíněno v teoretické části, na základě dostupné literatury zabývající se interakcemi mezi nestátními aktéry a státními institucemi lze rozlišit tři základní úrovně restriktivních opatření, namířených ze strany státu vůči „vyzvatelům“. V následující části, která je postavena na sekundární analýze literatury, jsou tedy rozlišeny následující úrovně: nejvíce viditelná proměna vzorců či „filosofie“ kontroly veřejného pořádku ze strany policie a ozbrojených složek státu, resp. policejní reakce na masové protestní akce – tj. tzv. viditelná či „tvrdá“ represe. Dále jde o měkké a více nepřímé opatření, spočívající v proměnách a „reformách“ legislativních opatření a norem, které jdou ruku v ruce s aktivitami nepolicejních represivních složek (tajné služby, neuniformované složky ozbrojených sil atp.). Konečně poslední, nejméně reflektovanou, ale současně neméně působivou formou represe a sociální kontroly je kulturní, mediální a symbolická restrikce politického aktivismu, realizovaná zejména skrze proměnu symbolických společenských rámců a celospolečenského diskurzu.

¹⁴ Tento model je mj. doložen i faktem, že některé největší evropské protiválečné demonstrace byly propojeny či dokonce identické s akcemi evropského GJM – viz např. největší evropská protiválečná demonstrace v listopadu v r. 2002 v italské Florencii během konání ESF.

Pořádkové síly a policie

Východiskem pro analýzu první z úrovní represe je přehled jejího historického vývoje. V tomto smyslu byly v minulém století v západních zemích identifikovány dva základní koherentní vzorce, které se mezi sebou liší ve třech hlavních strategických ohledech – donucovacím, vyjednávacím a informačním. (McPhail – Schweingruber – McCarthy 1998; Della Porta – Reiter 2006b: 13-15) Prvním z těchto vzorců, který se v západních demokraciích uplatňoval zejména do konce 60. let minulého století, je „eskalace síly“. V rámci něj dávají represivní složky státu právu na demonstrace nízkou prioritu, pouze výjimečně tolerují inovativní a nezvyklé formy protestu, komunikace mezi protestujícími a policií je redukována na nezbytné minimum, dochází k užívání donucovacích nebo dokonce ilegálních metod potlačování protestu ze strany policie a ke shromažďování a využívání všech dostupných informací. Druhým z těchto vzorců, uplatňujícím se nejzřetelněji (byť samozřejmě ne bezvýhradně) v 80. a 90. letech minulého století, je tzv. „vyjednávací management“, kdy je naopak právu nenásilně demonstrovat přisuzována ze strany silových složek vysoká důležitost, nicméně tolerovány jsou také více subverzivní formy protestu. Komunikace mezi policií a demonstrujícími je v tomto případě pokládána za klíčovou pro udržení poklidné formy jednání demonstrujících, donucovací prostředky jsou omezeny na minimum a důraz je kladen na selektivitu jednotlivých zásahů. Informace jsou zde sbírány a využívány zejména v případě trestných činů. Nástup GJM v mezinárodním měřítku a série masových nadnárodních protestů pak postupně vedl k přehodnocení celkových strategií pořádkových složek a zahájil etapu jejich nové eskalace.

Proces proměny donucovacích strategií ve vztahu ke GJM byl zahájen jak v USA v r. 1999 během masových protestů v Seattle proti ministerské konferenci WTO, tak i v Evropě při událostech v Praze (2000), Göteborgu a Janově (2001), nicméně po 11. září 2001 došlo k jeho další intenzifikaci. (Hayes – Bunyan 2004; Bigo 2008: 17) Z hlediska donucovacích strategií došlo v kontrastu s tehdy aktuálním modelem policejní strategie vůči protestům ke zvýšení využívání těžce ozbrojených a speciálně vyzbrojených jednotek, nárůstu masivní policejní přítomnosti k zastrašení demonstrujících a k využívání razantních donucovacích prostředků (slzný plyn, gumové projektily, ale i ostrá munice), což bylo ze strany účastníků alterglobalizačních protestů brzy kolektivně rozpoznáno. (Klein 2002: 144) Důležitým prvkem byly také otevřené hrozby násilím ze strany organizátorů¹⁵ a masové zatýkání demonstrantů, čímž se tyto policejní zásahy významně lišily od předcházejících let. (Della Porta – Reiter 2006b: 177) Na základě srovnání 16 druhů dat, která byla shromážděna

¹⁵ Viz např. o varování generálního ředitele WTO M. Moora před summitem v Kataru v r. 2001, že i nenásilní protestující mohou být v atmosféře války proti terorismu pokládáni místními bezpečnostními složkami za teroristy. (Shanghai Star, 8. září 2001)

o policejních zásazích na 11 vybraných (4 severoamerických a 7 evropských) masových protestních akcích GJM mezi lety 1999 a 2003 (Della Porta – Reiter 2006b: 178-182), lze učinit opatrný závěr, že tyto měly společné především následující prvky donucovací strategie: masivní policejní přítomnost a její vysokou viditelnost, více typů policejních jednotek a speciální pořádkové vybavení. Dále je možné konstatovat, že postupně došlo k poklesu přítomnosti jasně identifikovatelných policistů, ale i k poklesu využívání slzného plynu a nepřiměřeného násilí ze strany pořádkových jednotek vůči demonstrantům. Uzavřít lze konstatováním, že mezi sledovanými opatřeními nebyly v USA a Evropě ve srovnatelném období zásadnější rozdíly.

Co se týká přesvědčovacích strategií, je největším rozdílem mezi nimi a předcházející vyjednávací formou jejich výrazná odstrašující forma. (Della Porta – Reiter 2006b: 179) Vyjednávání před samotnými protesty často začínalo pozdě, bez zajištění komunikačních kanálů během samotné akce a represivní složky věnovaly značnou část energie snahám o odrazení aktivistů od připravovaných akcí. Jedním z nových opatření se stala užší koordinace policejních a zpravodajských složek na celoevropské úrovni, která ústila až do snah o propojení národních databází „problémových osob“ s využitím Schengenského informačního systému a o založení společné evropské pořádkové policie. (Hayes – Bunyan 2004: 264-266) Další strategií pak bylo uzavírání oficiálních summitů a jejich situování na odlehlá, izolovaná a špatně přístupná místa (např. summity G8 na Sea Island u amerického Savannah, v kanadském Kamamaskisu nebo ruském Petrohradě), radikální rozšiřování zón se zákazem vstupu pro „evropské“ demonstrující (tzv. *red zones* – např. v Janově, Washingtonu nebo Heligendammu) nebo bezpečnostních zón se „zákazem se vyjadřovat“ v případě USA. (Hughes 2001; Bayon – Masse 2004; Haridakis – Ferris 2009: 41-45) Ruku v ruce s tím docházelo k šíření informací o připravovaných bezpečnostních opatření, nebo pořádání událostí v zemích s tradičně nízkou ochranou občanských práv (zejména v případě ministerských setkání WTO). Jedním z opatření, které se projevovalo zejména v případě evropských protestů, bylo blokování národních hranic (byly přitom využity mechanismy Schengenské úmluvy) a zamezování vstupu vybraných aktivistů ze zahraničí. Opět lze na základě uvedených dat shrnout, že zatímco k vyjednávání před uvedenými protestními akcemi docházelo pravidelně, lze zaznamenat jistý nárůst vyjednávání i během protestů, nárůst hraničních kontrol i odmítání možnosti překročení hranic (platí zejména v evropských zemích) a pokračování strategie preventivního zatýkání demonstrujících.

Konečně z hlediska informačních strategií bývá často zdůrazňováno využití nových elektronických technologií pro zlepšení celkového dohledu a kontroly ze strany represivních složek nad aktivitami GJM. Tyto se týkaly jak monitorování příprav jednotlivých protestních událostí, tak zejména výměny in-

formací mezi policejními organizacemi v jednotlivých zemích (konkrétně šlo např. o seznamy „rizikových“ osob, kterým byl následně zamezen vstup do země nebo na konkrétní místo, o zkušenosti z jednotlivých zásahů, přípravy bezpečnostních opatření atp.) nebo např. využívání různých médií pro šíření zkrácených alarmujících informací, které měly zastrašit nebo zmást demonstranty (Klein 2002: 144; Della Porta – Reiter 2006b: 181-182) ať již ze strany represivních složek nebo politických elit. Na základě empirických dat lze konkrétně konstatovat, že postupně docházelo k intenzifikaci sběru informací souvisejících s připravovanými protesty, prohloubila se rovněž výměna informací mezi jednotlivými národními bezpečnostními složkami a konstantním jevem byla přítomnost policistů v civilu. (Parenti 2003: 182; Della Porta – Reiter 2006b: 182)

Legislativa a tajné služby

Druhá, zprostředkující forma represe GJM spočívá především v proměnách legislativních rámců a v aktivitách tajných služeb. Tyto úrovně represe působí více zprostředkovaně, tj. stávají se spíše prostředím či podmínkou, která umožňuje praktickou činnost represivních složek, nicméně mají rovněž paralelní přímé dopady na kolektivní mobilizaci. Jedním z klíčových mechanismů působení těchto faktorů na mobilizaci GJM bylo propojování hnutí s terorismem při redefinici a rozšíření tohoto konceptu po 11. září v USA i EU (Bayon – Masse 2004), a to buď nepřímo zejména skrze přijímání tzv. protiteroristické legislativy¹⁶, tak i přímo skrze veřejně viditelná opatření tajných služeb¹⁷.

V legislativní oblasti v rámci USA šlo zejména o tzv. *Patriot Act* účinný od října 2001, který zvýšil pravomoci represivních složek státu, rozšířil pojetí terorismu (nově byl zahrnut tzv. domácí terorismus) a celkově zintenzivnil kontrolu a usnadnil státním orgánům sběr osobních dat a dohled nad občanskou společností¹⁸. (Ratner 2003: 44; Howell – Lind 2009: 50; Giorgetti 2005: 246) Podobný zákon byl v prosinci téhož roku přijat i v Kanadě. Došlo ke zvýšení trestů za poskytování materiální podpory a jiných zdrojů (ubytování, komunikační vybavení, dopravu) teroristickým skupinám, nebo za to, že se zdroje občanských organizací dostanou do „nesprávných rukou“, což pro nadace a další subjekty občanské společnosti otevřelo možnost, že z tohoto mohou být obviněny. (Motley 2007: 176) Souběžně s tím byly vydány vojenské příkazy, které

¹⁶ Viz např. přehled italské kontrarozvědky AISI na <http://www.sisde.it/sito/Rivista22.nsf/ServNavigE/20> nebo [van de Linde et al. 2002].

¹⁷ Viz např. definici „domácího terorismu“ na webu kanadské kontrarozvědky, která zahrnuje „hrozbu nebo použití násilí skupinami obhajujícími témata jako životní prostředí, protipatrová politika, práva zvířat, antiglobalizace, bílý rasismus (...)“ (<http://www.csis.gc.ca/prrts/trrsm/index-eng.asp>). Od r. 2001 do r. 2003 bylo GJM rovněž ve výročních zprávách CSIS zařazováno do sekce „Současný terorismus“, poté bylo přesunuto do „Domácího extremismu.“

¹⁸ Konkrétně šlo např. o zintenzivnění kontroly nad financováním občanských organizací a nadací, nebo nad poskytováním služeb či informací „nespolehlivým“ organizacím občanské společnosti (tj. zejména muslimským či přistěhovaleckým sdružením atp.). (Howell – Lind 2009: 53)

opravňovaly k okamžitému zatčení osob podezřelých z terorismu nebo z napomáhání k němu, a to bez nutnosti pozdějšího soudního procesu a omezení délky zadržení. Následovaly vládní příkazy č. 13224 (říjen 2001) vedoucí k posílení pravomocí federálních orgánů při kontrole financování organizací občanské společnosti a při zmrazování jejich účtů a následně v listopadu 2002 vládní doporučení v tomto ohledu (*Anti-Terrorist Financing Guidelines: Voluntary Best Practices for US-based Charities*), které bylo v r. 2006 aktualizováno. (Howell – Lind 2009: 53-54)

Také v jednotlivých evropských zemích došlo k přijímání nové harmonizaci existující protiteroristické legislativy, která přinesla zásadní posílení domácích bezpečnostních složek a úřadů. V tomto smyslu byly posilovány pravomoci a spolupráce na celoevropské úrovni (van de Linde et al. 2002: 25-26), přičemž v nově přijímaných celoevropských normách¹⁹ byly přímo zohledněny předchozí zkušenosti evropských vlád s antiglobalizačními protesty. (Fekete 2002: 104; Hayes – Bunyan 2004: 261-264) Obecně lze říci, že opatření evropských zemí se v tomto ohledu soustředila především na posílení spolupráce mezi policejními složkami a soudnictvím a na opatření proti financování terorismu. (Giorgetti 2005: 250) V listopadu 2001 byl ve Francii přijat *Loi sur la Sécurité Quotidienne*, zaměřený zejména na dohled nad komunikačními prostředky a zvyšující např. pravomoci ministerstva vnitra na úkor soudní moci. V prosinci téhož roku vešel v účinnost britský protiteroristický *UK Anti-Terrorism, Crime and Security Act*. Ten byl považován zřejmě za nejvíce radikální v západní Evropě (srov. Scheppele 2004; Howell – Lind 2009; Giorgetti 2005: 254) a obsahoval některé represivní nástroje dříve odmítané kvůli evropským normám na ochranu lidských práv. Povoloval vojenské policii angažovat se mimo vojenské základy i v tzv. „neteroristických“ případech, umožňoval zadržení cizinců podezřelých z terorismu na neurčitou dobu atp. Tento akt byl kvůli své kolizi s evropskou lidskoprávní legislativou několikrát nahrazen (např. *Prevention of Terrorism Act* platný od r. 2006) a v některých ohledech dále zpřísněn (mj. i v důsledku bombových útoků v Londýně v r. 2005). Také v dalších evropských zemích došlo k přijímání partikulárních nových zákonů – např. v Itálii (posiloval pravomoci a zaručoval beztrestnost civilních i vojenských tajných služeb při boji s terorismem), Německu, Norsku, Španělsku a v dalších. Mnoho zemí již nicméně svoji protiteroristickou legislativu mělo z dřívější doby (Francie, Itálie, Portugalsko, Španělsko), některé po r. 2001 využívaly pouze „běžných“ trestních norem (Nizozemí, Belgie, Finsko), případně platnou, ale dlouhodobě

¹⁹ Klíčové bylo zejména *EU Framework Decision on combating terrorism (2002/475/JHA)*, které bylo schváleno Evropským parlamentem a vstoupilo v platnost 23. června 2002. Tento dokument je závazný pro všechny členské země a jeho široké pojetí terorismu potenciálně zahrnuje např. rovněž aktivity radikálního křídla GJM. Na úrovni EU byla v r. 2005 rovněž přijata *EU 2005 Counter-Terrorism Strategy*, která se zaměřila jak na preventivní opatření (odrazení obyvatelstva v podpoře terorismu), tak na ochranu občanů, zvýšení kontroly a koordinaci restriktivních opatření vůči potenciálním teroristickým hrozbám)

nevyužívanou pořádkovou legislativu (v USA šlo v jednom případě dokonce o mětskou vyhlášku z r. 1845, v Německu o právní akty z r. 1976, v Rakousku z r. 1993 atd.).

Významným aspektem souvisejícím s přijímáním protiteroristické legislativy byly rovněž již zmíněné aktivizace a zvyšování pravomocí nepolicejních ozbrojených složek, zvláště tajných služeb, jejichž role bývá ve vztahu k sociálním hnutím celkově spíše opomíjena. (Srov. Davenport 2005: xii) Změny, které pak nastaly v r. 2001, do značné míry proměnily institucionální uspořádání těchto služeb či jejich pravomoci a zdroje, které začaly být využívány také proti protivníkům „války proti teroru“ z oblasti občanské společnosti (Bonelli 2008; Howell – Lind 2009: 57), nicméně některé informace nasvědčují tomu, že sledování aktivit GJM ze strany výzvědných služeb probíhalo již před r. 2001.

V USA docházelo už v r. 2000 k intenzivnímu a masivnímu monitorování hnutí při protestních událostech např. záložními jednotkami a specialisty vojenské kontrarozvědky (INSCOM) nebo regionálními informačními agenturami (RISS), které se specializují na boj s organizovaným zločinem nebo terorismem²⁰. Kanadská tajná služba se bezprostředně pod dojmem událostí ze Seattle a v očekávání pořádání summitů na svém území zabývala analýzou GJM a problematikou jeho represe a restriktivních opatření, přičemž na jedné straně konstatovala možný pozitivní vliv těchto opatření na redukci rozsahu protestních akcí, na stranu druhou upozornila na možnost s tím souvisejícího nárůstu násilí²¹. V r. 2002 došlo v USA ke zřízení ministerstva národní bezpečnosti, které bylo pověřeno shromažďováním dat (mj. pomocí kontroverzních prostředků) a koordinací dalších činností směřujících k upevnění národní bezpečnosti. To v současnosti centrálně koordinuje 22 bezpečnostních federálních agentur. Došlo také ke zvýšení činnosti FBI, která začala masivně monitorovat, zadržovat a vyšetřovat podezřelé osoby a organizace, což vyvolalo asociace s poloilegální činností agentury v období aktivismu za lidská práva, proti vietnamské válce nebo Reaganově zahraniční politice. (Ratner 2003; Cunningham 2004; Fernandez 2008: 4-5) FBI se na rozdíl např. od kanadské rozvědky sledování GJM věnuje oficiálně v kontextu „nového radikalismu“²².

Také evropské státy zvýšily svoje úsilí o sběr zpravodajských dat z oblasti občanské společnosti a jejich organizací, byť na rozdíl od USA zde nedošlo ke vzniku nových centralizovaných úřadů, které by se speciálně zabývaly terorismem. (van de Linde et al. 2002: 25) Např. italská kontrarozvědka se fenoménu

²⁰ *The Intelligence Newsletter*, 4. května 2000.

²¹ Viz <http://www.csis-scrs.gc.ca/pblctns/prspctvs/200008-eng.asp>

²² FBI Strategic Plan 2004 – 2009, s. 114.

GJM věnovala již od r. 2000²³. V srpnu 2001 pak bylo na základě předchozí německé iniciativy ministry zahraničí členských vlád EU nařizeno národním policiím a tajným službám, aby „identifikovaly a vystopovaly antikapitalistické demonstranty“, kteří se podíleli na násilných událostech v italském Janově, a nadále koordinovaně a v úzké vzájemné spolupráci posilovali monitorování, výměnu informací a přípravu na budoucí masové protesty²⁴. I v souvislosti s tím začaly tajné služby dalších států (Španělsko, Francie) po r. 2001 věnovat GJM zvýšenou pozornost. Např. německá tajná služba po r. 2001 analyzovala GJM především v souvislosti s jednotlivými kontrasummity a v návaznosti na jeho spolupráci s radikálními levicovými organizacemi v Německu. V r. 2003 zde bylo GJM stále považováno za spíše minoritní a špatně etablovaný subjekt, v r. 2004 a v r. 2005 byla pozornost německé kontrarozvědky věnována pokračujícím iniciativám německých skupin okolo sociálních fór a německým aktivistům na masových protestech v zahraničí²⁵.

Symbolické rámce a sociální kontext

Samostatnou kapitolou proměny vnějšího prostředí pro činnost GJM byla proměna celkové atmosféry ve společnosti (*climate of opinion*) a vzestupu toho, co bylo později nazváno jako atmosféra strachu (*climate of fear*) (Howell – Lind 2009: 51) nebo piety či zármutku (*mood of mourning*). (Klein 2002: 144) Jedním z průvodních znaků této proměny, které byly ze strany GJM rozpoznány, bylo obnovení politické moci státu jakožto klíčového suveréna jak na poli vojenské moci, tak i na poli kultury (Callinicos 2003: 140-141; Tsoukala 2008: 88) a dále interpretace teroristických útoků jakožto (pouze poněkud zesíleného) pokračování antikorporátního či antikapitalistického aktivismu. (Green 2002: 72; Klein 2002: 146)

V USA jsou zmiňovány dva prvky, které se výrazně projeví ve veřejných diskurzích a které měly dopad na aktivity GJM. Prvním z nich byla prudká intenzifikace nacionalistického diskurzu a sjednocujícího vlasteneckého sentimentu, druhým byl pocit ohrožení, ublížení, ale i hrdosti ze strany dělnického a odborového hnutí podporované vlnou solidarity s dělnickými profesemi, jejichž představitelé byli jednou z nejvíce postižených skupin při samotných útocích na WTC. (Callinicos 2003: 141; Skitka *et al.* 2008: 69-73) Došlo rovněž k systematickým změnám v postojích obyvatelstva, kdy byl na základě psychologických studií potvrzen nárůst psychické frustrace a celkového strachu ve společnosti (Schmidt – Winters 2002), který byl dále doprovázen souhlasem s (válečným) násilím, i vyšší mírou schvalování války jako takové. (Skitka *et*

²³ Viz <http://www.sisde.it/sito/Rivista19.nsf/ServNavigE/9>

²⁴ EU's secret network to spy on anti-capitalist protesters. *The Independent*, 20. srpen 2001. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/eus-secret-network-to-spy-on-anticapitalist--protesters-666339.html>

²⁵ Viz *Annual Report of the Office for Protection of the Constitution* (2003, 2004, 2005).

al. 2008: 64; Carnagey – Anderson 2007) Dalším prvkem, který sehrál významnou roli ve vztahu veřejnosti ke GJM, bylo i zvýšení míry schvalování trestů za porušování zákona, které nastalo v souvislosti s postupným oslabováním rámování útoků jakožto kriminálních činů a naopak posilování rámování události jakožto válečného aktu politickými elitami a následně i masmédií. Dále bylo v souvislosti s útoky v americké populaci pozorováno zvýšení agrezivity, hněvu a nepřátelství (došlo např. k prudkému procentuálnímu zvýšení násilných trestných činů těsně po událostech). (Carnagey – Anderson 2007: 126) Na rozdíl od předešlých forem represe, tj. otevřených nebo zprostředkujících, zde tedy nehrály hlavní disciplinující roli ve vztahu k politickému disentu pouze stát a jeho instituce, ale rovněž občanská společnost, média a širší veřejnost, které společně s politickými představiteli proměnily společenskou atmosféru směrem k vypjatému vlastenectví a rétorice bezpečnosti a současně k silným projevům xenofobie a rasismu. (Nguyen 2005; Newman 2009: 198)

Reakce evropských společností byla mnohem umírněnější. Pod oficiálními reakcemi politických elit ohledně vyjádření solidarity a podporou americké zahraniční politiky se tak brzy vynořily konfliktní linie mezi Evropou a USA. (Berman 2001; Stevenson 2005) Nešlo přitom o prosté důsledky fyzické vzdálenosti nebo menšího počtu evropských obětí při samotných útocích, ale zejména o dlouhodobý veřejný postoj velké části politických elit, který úzce souvisel s politickou kulturou a kodifikovanými ústavními zvyklostmi v jednotlivých zemích. Byť většina evropských politických představitelů útoky okamžitě a ostře odsoudila a vyzvala k mezinárodní jednotě při následných opatřeních, jejich postoje (komunikované a do značné míry reflektované veřejností) se brzy dostaly na odlišnou trajektorii než americký unilateralismus a intenzivní patriotismus. Mezi evropskými společnostmi nicméně existovaly značné disproporce: zatímco britská legislativní opatření byla zpočátku považována za radikální (byť neodpovídala široké poptávce veřejnosti jako v USA), např. v Německu byla protiteroristická opatření ve veřejném diskurzu rámována zcela odlišně než v USA. Koncept války proti terorismu a výjimečného stavu byl v zemích kontinentální Evropy spíše nahrazen konceptem kriminalizace a „běžných“ protikriminálních opatření. (Scheppelle 2004; Giorgetti 2005) Např. v Německu sehrál důležitou roli politický respekt k ústavnímu rámci: jeho kodifikace odmítání války jako prostředku mezinárodních vztahů, důraz na dělbu a kontrolu jednotlivých mocí ve státě a důslednost při ochraně individuálních práv v době krize tak skrze politické elity a masmédiá významně ovlivnil celospolečenský diskurz. Tento fakt ovlivnil nejen následná legislativní a jiná opatření (nicméně ne nutně ve smyslu jejich represivní povahy nebo odstrašujících efektů), ale zejména vnímání těchto opatření a jejich následnou interpretaci ze strany široké veřejnosti.

Shrnutí

Uvedený přehled proměn represivních opatření, které byly na základě představeného teoretického modelu vyhodnoceny jako relevantní pro analýzu rozdílů v dynamice severoamerické a evropské větve GJM, nám umožňuje poukázat na hlavní příčinu poklesu/udržení mobilizačních kapacit GJM.

Byť je otevřená policejní represe jakožto nejviditelnější součást restriktivních opatření ze strany státu často spojována s úpadkem GJM a silně reflektována ze strany samotných aktivistů, zdá se, že na rozdíl od ostatních forem došlo k její intenzifikaci ve vztahu ke GJM již před samotným 11. zářím 2001 (Hughes 2001; Moore 2001) a dále byla její pocíťovaná i „objektivní“ úroveň zhruba srovnatelná na obou kontinentech. Podobnost donucovacích, přesvědčovacích i informačních strategií pořádkových sil i jejich vnímání byla umožněna díky stále intenzivnější komunikaci a výměně zkušeností jednak mezi těmito složkami, tak i díky mobilitě samotných aktivistů a komunikaci mezi nimi, ale i díky globalizaci represivních opatření díky nárůstu vlivu specializovaných nadnárodních agentur, které se postupně začaly specializovat na zajišťování bezpečnosti významných mezinárodních událostí²⁶. Z těchto důvodů je tedy možné otevřenou policejní represí jako rozhodující faktor dynamiky mobilizačních kapacit GJM spíše vyloučit.

O něco větší rozdíly lze nalézt v oblasti legislativy, a to již v přímé návaznosti na 11. září 2001, které bylo určitým bodem obratu ve vývoji mobilizační kapacity americké větve hnutí. Z uvedeného lze pozorovat relativní rozdíly mezi dvěma modely, tj. anglosaským a německým (kontinentálním) – zdá se, že zatímco v prvním případě došlo k přijetí značně restriktivních zákonů a k novému (ve vztahu k předcházejícímu stavu) omezení občanských práv, tak v zemích kontinentální Evropy byla reakce poněkud umírněnější. Situace na kontinentě byla nicméně zčásti kompenzována tím, že zde často byla do praxe pouze uváděna starší legislativní opatření přijatá v minulých desetiletích (nezřídka v souvislosti s politickým radikalismem 60. a 70. let minulého století). Toto geografické rozdělení nicméně nekopírovalo rozdílnou dynamiku evropské a americké větve GJM, takže lze jeho význam pro proměnu vývoje GJM považovat spíše za marginální a nepřímý. Velmi podobně – byť ze zřejmých důvodů s nutným rizikem zkreslení – lze hodnotit rovněž vývoj aktivit tajných služeb před a po r. 2001. Podobně jako v případě policejních opatření i zde bylo možné pozorovat nárůst zájmu o GJM po r. 1999 a prudce vzrůstající tendence nadnárodní kooperace, výměny informací a zkušeností, které měly za

²⁶ Jednou z těchto agentur je např. *The International Permanent Observatory on Security during Major Events* (IPO), která byla vytvořena na půdě Institutu pro výzkum meziregionálního zločinu a spravedlnosti při OSN (*United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute* – UNICRI). IPO se od r. 2003 ve spolupráci např. s Evroplem podílí na zajišťování bezpečnosti mezinárodních summitů jako G8, IMF/WB nebo APEC.

následek relativně homogenní prostředí dohledu a sekuritizace GJM v Evropě i Severní Americe.

Zdá se, že největší a zřejmě rozhodující rozdíl mezi oběma oblastmi nastal po útocích 11. září na úrovni proměny celospolečenského kontextu. Jak poznamenali sami aktivisté: „Po 11. září se taktika spočívající v napadání – byť nenásilném – mocných symbolů kapitalismu ocitla v naprosto jiné sémiotické krajině.“ (Klein 2002: 144) Tato proměna úzce souvisela se dvěma typy měkké, tj. nenásilné kulturní represe vůči alterglobalizačnímu aktivismu, a to postupně na dvou symbolických úrovních – na úrovni celospolečenské a následně na úrovni samotného GJM. Prvním typem této „měkké represe“ bylo „umlčení na makroúrovni“. Tento proces bývá zakotven v běžných institucionalizovaných praktikách sociálních interakcí, a přestože může být někdy aktivován „zespoda“ (tj. praktikami na úrovni jednotlivců nebo skupin), může být tento dosažen rovněž přímo procesy operujícími celospolečensky. (Marx Ferree 2005: 147) To je zřejmě případ proměny sociokulturního kontextu po 11. září v USA, kdy bezprostředně po útocích došlo k rychlé (byť ne nezvratné nebo trvalé) proměně perspektiv, norem a očekávání – tj. *sdíleného každodenního vědění a vědomí* – a to zejména díky postojům a chování politických elit komunikovaných skrze masmédiá. (Finnegan 2009) Obsahově byl tento proces skrze mechanismy *agenda-setting* a selekci informací navázán na témata národního ohrožení (resp. jednoty) a jednoty. (Silk – Falcoux 2009) Tento mechanismus je možné doložit např. skutečností, že zatímco ve všech západních společnostech došlo k protestům ze strany organizací občanské společnosti proti omezování občanských práv a svobod, byla v USA tato omezení obecně přijímána jako „normální, legitimní a nutná“ a na toto téma proběhla pouze krátká veřejná debata. (Newman 2009: 199)

Na tuto proměnu navazovalo a bylo od ní odvozeno potlačení na úrovni sociální skupiny, v tomto případě GJM aktivismu a jeho sympatizantů. Na konci tohoto procesu je spojení se skupinou zdrojem diskreditace nebo ponížení, neboť toto je způsob nahlížení této skupiny jako celku. (Marx Ferree 2005: 144) Zpětně lze identifikovat dva hlavní diskursivní mechanismy, skrze které bylo GJM podrobeno této formě represe. Na jedné straně byl využit mechanismus ohrožení, když došlo k proměně rámování teroristické hrozby a k jejímu spojování s aktivitami GJM. To probíhalo jak explicitně na úrovni legislativní a politické, tak implicitně zejména na úrovni veřejného masmediálního diskurzu (zejména skrze ztotožňování cílů teroristických skupin a GJM – tj. militantního islamistu a antikapitalismu). Druhý z mechanismů byl založen na sentimentu národní jednoty a zahrnoval již zmíněnou vlnu patriotismu a solidarity s oběťmi, dále ztotožnění volného obchodu s patriotismem a „bojem za svobodu“. (Klein 2002: 147) Oba tyto mechanismy měly konkrétní vliv na odchod

odborových a dalších organizací z GJM koalic v USA a následně na výrazné oslabení mobilizační kapacity severoamerické větve hnutí.

Závěr

Předpoklad vztahu mezi faktory symbolické represe a mobilizační kapacitou hnutí se na základě předloženého teoretického modelu a dat jeví jako odůvodněný, nicméně samotná data indikují potřebu provést další podrobnější analýzy. Zatímco výzkumný model předložený v tomto textu už dále nepracuje s prvními dvěma úrovněmi represe vůči GJM jakožto s „primárními“ faktory, zdá se, že v procesu demobilizace americké větve GJM docházelo k jejich vzájemným (posilujícím se) interakcím, a samozřejmě rovněž k interakcím mezi nimi a aktivisty. Na základě představených dat lze předpokládat, že tyto vztahy tvoří komplex mechanismů, jejichž konkrétní dynamika a vzájemné řetězení je mj. silně závislé na povaze „místního“ sociokulturního kontextu (tj. politické kultury). Proces demobilizace americké větve hnutí by tak bylo přesnější představit jako *sekvenci* více procesů, jejichž spouštěcím momentem (identifikovaným v tomto textu) byla rychlá a razantní proměna celospolečenské atmosféry po 11. září, která (i zpětně) ospravedlnila a „normalizovala“ pokračující eskalaci fyzických a jiných represivních opatření v očích širší veřejnosti, což bylo hnutím nevyhnutelně reflektováno. Prezentovaná data naznačují, že přímá policejní represe mezi lety 1999 a 2001 v USA ani v Evropě nevedla k demobilizaci hnutí, lze nicméně předpokládat, že kromě samotného symbolického potlačení mobilizačního potenciálu hnutí skrze delegitimizaci jeho cílů a strategií hrála po 11. září svoji roli i obava aktivistů z faktu, že násilná vystoupení policie proti jejich protestům již nebudou veřejností vnímána jako problematická a brutalita zásahů se může snadno stupňovat. Předkládaná data rovněž naznačují, že úpadek mobilizační kapacity hnutí v USA po r. 2001 nebyl okamžitým zlomem, ale jednalo se spíše o postupný – byť strmý – pokles. To demonstruje, že proces demobilizace byl více komplexní rovněž na straně GJM, kdy hnutí hledalo způsob, jak se vyrovnat se ztrátou veřejné legitimacy svého politického projektu v proměněném prostředí. Teprve poté byla platforma GJM opuštěna a mohlo dojít k výraznému přesunu aktivistů zejména do protiválečných iniciativ (potenciálně schopných mobilizovat veřejnost) a do procesu sociálních fór (která se primárně neprofilovala jako protestní a tedy politicky příliš kontroverzní).

Podrobnější analýza interakce jednotlivých represivních mechanismů by mohla napomoci také k lepšímu pochopení vývoje evropského křídla hnutí; např. v Británii nebo v Itálii byly události z 11. září (a následné války v Afganistanu a Iráku) z hlediska veřejného mínění vnímány v odlišném kontextu, což na rozdíl od USA vyústilo ve vzájemné se posilování antikapitalistických a protiválečných nálad: (Callinicos 2003: 145) Také propojení mezi GJM akti-

vismem a institucionalizovanou levicí (zejména odbory) zde zůstalo zachováno a nebyly tak oslabeny klíčové mobilizační struktury a schopnosti hnutí. To se následně odrazilo ve skutečnosti, že evropská větev byla schopná udržet vysokou míru GJM i protiválečných mobilizací. Dopad represivních opatření měl v evropském kontextu spíše povahu „standardní“ reflexe policejního násilí (příp. činnosti dalších státních represivních složek), přičemž legislativní a politické pokusy o propojování GJM aktivismu s terorismem nebyly ze strany evropské veřejnosti vnímány jako vždy bezproblémové a odůvodněné. Zřejmě i tento fakt otevřel prostor pro vliv dalších faktorů (programové pnutí, diskuse o strategiích, partikulární vlivy ze strany národních států), které záhy přispěly k striktnějšímu rozložení strategií hnutí mezi proces sociálních fór a „klasické“ protesty. Mezi těmito dvěma typy mobilizací a protiválečným hnutím pak následně mohlo začít docházet k přelévání prostředků a podpory.

Jiří Navrátil je odborným pracovníkem na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Jeho hlavními oblastmi zájmu jsou sociální procesy kolektivní de-/mobilizace, strukturální analýza politických konfliktů a sociálních hnutí a radikální politická teorie.

LITERATURA

- AGRIKOLIANSKY, É. – SOMMIER, I. (eds.), 2005: Radiographie du mouvement altermondialiste. Le second forum social européen. Paris: La Dispute.
- ANCELOVICI, M., 2002: Organizing against Globalization: The Case of ATTAC in France. *Politics & Society* 30: pp. 427-463.
- AYRES, J. M., 2004: Framing Collective Action Against Neoliberalism: The Case of the “Anti-globalization” Movement. *Journal of World-Systems Research* 10: pp. 11-34.
- BAYON, N. – MASSE, J-P., 2004: L’altermondialisme au prisme de l’exceptionnalisme: les effets du 11 septembre 2001 sur le mouvement social européen. *Cultures & Conflits, Articles inédits*. [on-line]. URL: <http://conflits.revues.org/index1069.html>. Ověřeno k 12.5. 2011.
- BENNETT, L. W., 2005: Social Movements beyond Borders: Understanding Two Eras of Transnational Activism. Pp. 203-226. In: D. Della Porta, S. Tarrow (eds.) *Transnational Protest & Global Activism*. Lanham: The Roman & Littlefield Publisher.
- BERMAN, R., 2001: Europe Responses to September 11. *Telos* Fall: pp. 73-85.
- BIGO, D., 2008: Globalized (in)security: the field and the ban-opticon. Pp. 10-48. In: D. Bigo, A. Tsoukala (eds.). *Terror, Insecurity and Liberty*. London: Routledge.
- BONELLI, L., 2008: Hidden in plain sight: intelligence, exception and suspicion after 11 September 2001. Pp. 100-120. In: D. Bigo, A. Tsoukala (eds.). *Terror, Insecurity and Liberty*. London: Routledge.
- BRECHER, J. – COSTELLO, T. – SMITH, B., 2009: The Road From Genoa. Pp. 15-18. In: P. Waterman, J. Sen (eds.) *World Social Forum. Challenging Empires*. Montréal: Black Rose Books.

- CALLINICOS, A., 2003: The Anti-Capitalist Movement After Genoa and New York. Pp. 133-150. In: S. Aronowitz. H. Gautney (eds.) *Implicating Empire. Globalization & Resistance in the 21st Century World Order*. New York: Basic Books.
- CARNAGEY, N. L. – ANDERSON, C. A., 2007: Changes in Attitudes Towards War and Violence After September 11, 2001. *Aggressive Behavior* 33: pp. 118-129.
- CASSEN, B. (ed.), 2002: *Tout sur Attac*. Paris: Mille et une nuits.
- ČÍSAŘ, O., 2004: Transnacionální politické sítě. Jak mezinárodní instituce ovlivňují činnost nevládních organizací. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- ČÍSAŘ, O. – KOUBEK, M., 2012: Include 'em all?: Culture, politics and a local hardcore/punk scene in the Czech Republic. *Poetics* 40: pp. 1-21.
- ČÍSAŘ, O. – NAVRÁTIL, J. – VRÁBLÍKOVÁ, K., 2011: Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 47: s. 137-167.
- CUNNINGHAM, D., 2004: There's something happening here: the New Left, the Klan, and FBI counterintelligence. Berkeley: University of California Press.
- CURRAN, G., 2006: Whither the Global Justice Movement? TASA Conference 2006, University of Western Australia & Murdoch University, 4-7 December.
- DAVENPORT, Ch., 2005: Introduction. Repression and Mobilization: Insights from Political Science and Sociology. Pp. vii-xli. In: Ch. Davenport. H. Johnston. C. Mueller (eds.) *Repression and Mobilization*. Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- DELLA PORTA, D., 1995: *Social Movements, Political Violence, and the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DELLA PORTA, D. – ANDRETTA, M. – MOSCA, L. – REITER, H., 2006: *Globalization from Below. Transnational Activists and Protest Networks*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- DELLA PORTA, D. – REITER, H., 2006a: Policing Transnational Protest: An Introduction. Pp. 1-12. In: D. Della Porta. A. Peterson. H. Reiter, Herbert. *The Policing of Transnational Protest*. Aldershot: Ashgate.
- DELLA PORTA, D. – REITER, H., 2006b: The Policing of Transnational Protest: A Conclusion. Pp. 175-190. In: D. Della Porta. A. Peterson. H. Reiter, Herbert. *The Policing of Transnational Protest*. Aldershot: Ashgate.
- DELLA PORTA, D. (ed.), 2007: *The Global Justice Movement. Cross-national and Transnational Perspectives*. Boulder: Paradigm Publishers.
- DELLA PORTA, D. (ed.), 2009: *Democracy in Social Movements*. Houndsmill: Palgrave.
- EISINGER, P. K., 1973: The Conditions of Protest Behavior in American Cities. *The American Political Science Review* 67: pp. 11-28.
- FEKETE, L., 2002: All in the Name of Security. Pp. 102-107. In: P. Scraton (ed.). *Beyond September 11. An Anthology of Dissent*. London: Pluto Press.
- FERNANDEZ, L. A., 2008: *Policing Dissent. Social Control and the Anti-Globalization Movement*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- FILLIEULE, O. – BLANCHARD, PH. – AGRİKOLIANSKY, E. – BANDLER, M. – PASSY, F. – SOMMIER, I., 2004: *L'altermondialisme en réseaux. Trajectoires mo-*

- ilitantes, multipositionnalité et formes de l'engagement: les participants du contre-sommet du G8 d'Évian. *Politix* 17: pp. 13-48.
- FINNEGAN, L., 2009: A Distracted Media: Sidetracked and Hoodwinked. Pp. 99-115. In: M. J. Morgan (ed.). *The Impact of 9/11 on the Media, Arts, and Entertainment. The Day that Changed Everything?* New York: Palgrave Macmillan.
- GIORGETTI, Ch., 2005: Balancing Security and Human Rights: Post 9/11 Reactions in the United States and Europe. Pp. 244-262. In: K. von Hippel (ed.). *Europe Confronts Terrorism*. New York: Palgrave Macmillan.
- GIULIANI, H., 2004: Genoa: Talking about my Generations. Pp. 13-19. In: H. Dee. *Anti-capitalism: where now?* London: Bookmarks Publications.
- GIUGNI, M. – BANDLER, M. – EGGERT, N., 2006: The Global Justice Movement. How Far Does the Classic Social Movement Agenda Go in Explaining Transnational Contention? *Civil Society and Social Movements Programme Paper No. 24*, United Nations Research Institute for Social Development.
- GREEN, P., 2002: A Question of State Crime? Pp. 71-77. In: P. Scraton (ed.). *Beyond September 11. An Anthology of Dissent*. London: Pluto Press.
- HADDEN, J. – TARROW, S., 2007: Spillover or Spillout? The Global Justice Movement in the United States after 9/11. *Mobilization* 12: pp. 359-376.
- HARIDAKIS, P. – FERRIS, A., 2009: The Use of "Speech Zones" to Control Public Discourse in Twenty-First-Century America. Pp. 39-56. In: M. J. Morgan (ed.). *The Impact of 9/11 and the New Legal Landscape. The Day that Changed Everything?* New York: Palgrave Macmillan.
- HAYES, B. – BUNYAN, T., 2004: The European Union and the "Internal Threat" of the Alternative World Movement. Pp. 258-271. In: F. Polet (ed.). *Globalizing Resistance. The State of the Struggle*. London: Pluto Press.
- HOWELL, J. – LIND, J., 2009: *Counter-Terrorism, Aid and Civil Society*. New York: Palgrave Macmillan.
- HUGHES, J., 2001: Life during off Wartime. Pp. 23-29. In: *On Fire. The battle of Genoa and the anti-capitalist movement*. London: One Off Press.
- JURIS, J. S., 2008: *Networking Futures. The Movements against Corporate Globalization*. London: Duke University Press.
- KALDOR, M., 2000: Civilising Globalisation? The Implications of the Battle in Seattle. *Millenium: Journal of International Studies* 29: pp. 105-114.
- KECK, M. E. – SIKKINK, K., 1998: *Activists Beyond Borders. Advocacy Networks in International Politics*. London: Cornell University Press.
- KLEIN, N., 2002: Signs of the Times. Pp. 143-149. In: P. Scraton (ed.). *Beyond September 11. An Anthology of Dissent*. London: Pluto Press.
- KRIESI, H., 2004: Political Context and Opportunity. Pp. 67-90. In: D. A. Snow, S. A. Soule, H. Kriesi (eds.). *The Blackwell Companion to Social movements*. Malden: Blackwell Publishing.
- KURZMAN, Ch., 1996: Structural Opportunity and Perceived Opportunity in Social-Movement Theory: The Iranian Revolution of 1979. *American Sociological Review* 61: pp. 153-170.

- MARABLE, M., 2003: 9/11: Racism in a Time of Terror. Pp. 3-14. In: S. Aronowitz. H. Gautney (eds.) *Implicating Empire. Globalization & Resistance in the 21st Century World Order*. New York: Basic Books.
- MARX FERREE, M., 2005: Soft Repression: Ridicule, Stigma, and Silencing in Gender-Based Movements. Pp. 138-155. In: Ch. Davenport. H. Johnston. C. Mueller (eds.) *Repression and Mobilization*. Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- MATHERON, F., 2001: Après Gênes, après New York: les multitudes? *Multitudes* 7: pp. 11-16.
- McPHAIL, C. – SCHWEINGRUBER, D. – McCARTHY, J., 1998: Policing Protest in the United States: 1960 – 1995. Pp. 49-69. In: D. Della Porta. H. Reiter. *Policing Protest. The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*. Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- MELUCCI, A., 1989: *Nomads of the Present*. Philadelphia: Temple University Press.
- MEYER, D. S. – WHITTIER, N., 1994: Social Movement Spillover. *Social Problems* 41: pp. 277-297.
- MEYER, D. S. – MINKOFF, D. C., 2004: Conceptualizing Political Opportunity. *Social Forces* 82: pp. 1457-1492.
- MOORE, R. K., 2001: Beyond Genoa – where to now? Pp. 135-139. In: *On Fire. The battle of Genoa and the anti-capitalist movement*. London: One Off Press.
- MOTLEY, S. R., 2007: The Global Fund for Women: Implications of the Patriot Act for Philanthropic Leadership. Pp. 170-184. In: L. Delgado (ed.). *Lessons from Philanthropy: A Case Studies Approach*. Chicago: Loyola University Chicago.
- MUELLER, T., 2004: What's Really Under Those Cobblestones? Riots as Political Tools, and the Case of Gothenburg 2001. *Ephemera* 4: pp. 135-151.
- MUNCK, R., 2007: *Globalization and Contestation*. Abingdon: Routledge.
- NAVRÁTIL, J., 2010: Between the Spillover and the Spillout: Tracing the Evolution of the Czech Global Justice Movement. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 46 (6): pp. 913-944.
- NEWMAN, S., 2009: Imprisoning Politics: the Logic of Security and the Undermining of Democracy. Pp. 197-207. In: M. J. Morgan (ed.). *The Impact of 9/11 on Politics and War. The Day that Changed Everything?* New York: Palgrave Macmillan.
- NGUYEN, T., 2005: *We Are All Suspects Now. Untold Stories from Immigrant Communities after 9/11*. Boston: Beacon Press.
- NOAKES, J. – GILLHAM, P. F., 2006: Aspects of the 'New Penology' in the Police Response to Major Political Protests in the United States, 1999 to 2000. Pp. 97-116. In: D. Della Porta. A. Peterson. H. Reiter, Herbert. *The Policing of Transnational Protest*. Aldershot: Ashgate.
- NOAKES, J. – GILLHAM, P. F., 2007: Police and Protesters Innovation since Seattle. *Mobilization* 12: pp. 335-340.
- ÖZLER, S. I., 2008: The Relationship between Political Party System and Social Movements: A Test of the Political Opportunity Structure. Paper presented at the annual meeting of the Western Political Science Association, Manchester Hyatt, San Diego, California, USA.
- PACZYNSKA, A., 2008: Turtles, Puppets and Pink Ladies: the Global Justice Movement in a Post-9/11 World. Working Paper in Global Studies No. 1.

- PARENTI, Ch., 2003: *Soft Cage. Surveillance in America. From Slavery to the War on Terror*. New York: Basic Books.
- PIANTA, M., 2001: *Parallel Summits of Global Civil Society*. Pp. 169-194. In: H. Anheier, M. Glasius, M. Kaldor (eds.) *Global Civil Society 2001*. Oxford: Oxford University Press.
- PIANTA, M., 2005: *UN World Summits and Civil Society. The State of Art. Civil Society and Social Movements Programme Paper No. 18*, United Nations Research Institute for Social Development.
- PODOBNIK, B., 2005: *Resistance to Globalization: Cycles and Trends in the Globalization Protest Movement*. Pp. 51-68. In: B. Podobnik. T. Reifer. *Transforming Globalization. Challenges and Opportunities in the Post 9/11 Era*. Leiden: Brill.
- RATNER, M., 2003: *Making Us Less Free: War on Terrorism or War on Liberty?* Pp. 31-46. In: S. Aronowitz. H. Gautney (eds.) *Implicating Empire. Globalization & Resistance in the 21st Century World Order*. New York: Basic Books.
- REITAN, R., 2007: *Constructing 'The World's Other Superpower': Anti-War Movements Go Global to Counter US Global War on Terror*. Paper presented at the Annual Meeting of the International Studies Association, Chicago, February.
- ROBIN, C., 2003: *Fear, American Style: Civil Liberty After 9/11*. Pp. 47-64. In: S. Aronowitz. H. Gautney (eds.) *Implicating Empire. Globalization & Resistance in the 21st Century World Order*. New York: Basic Books.
- ROTHMAN, F. D. – OLIVER, P. E., 2002: *From Local to Global: The Anti-dam Movement in Southern Brazil, 1979 – 1992*. Pp. 115-132. In: J. Smith. H. Johnston. *Globalization & resistance: transnational dimensions of social movements*. Lanham: Roman & Littlefield Publisher.
- ROUTLEDGE, P., 1996: *Resisting and Reshaping the Modern: Social Movements and the Development Process*. Pp. 263-279. In: R. J. Johnston. P. J. Taylor. M. J. Watts (eds.) *Geographies of global change: remapping the world in the late twentieth century*. Oxford: Blackwell Publishers.
- RUGGIERO, V., 2002: *Attac: A Global Social Movement?* *Social Justice* 29: pp. 48-60.
- SEOANE, J. – TADDEI, E., 2002: *From Seattle to Porto Alegre: The Anti-Neoliberal Globalization Movement*. *Current Sociology* 50: pp. 99-122.
- SCHEPPELE, K. L., 2004: *Other People's PATRIOT Acts: Europe's Response to September 11*. University of Pennsylvania Law School, Paper 57.
- SCHMIDT, B. – WINTERS, J., 2002: *Anxiety After 9/11*. *Psychology Today Magazine* January/February.
- SILK, M. L. – FALCOUS, M., 2009: *Sporting Spectacle and the Post-9/11 Patriarchal Body Politic*. Pp. 221-233. In: M. J. Morgan (ed.) *The Impact of 9/11 on the Media, Arts, and Entertainment. The Day that Changed Everything?* New York: Palgrave Macmillan.
- SKITKA, L. J. – SAUNDERS, B. – MORGAN, S. G. – WISNESKI, D., 2008: *Dark Clouds and Silver Linings: Social Responses to 9/11*. Pp. 63-79. In: M. J. Morgan (ed.) *The Impact of 9/11 on Psychology and Education. The Day that Changed Everything?* New York: Palgrave Macmillan.

- SMITH, J. – JOHNSTON, H. (eds.), 2002: *Globalization and Resistance. Transnational Dimensions of Social Movements*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- SMITH, J., 2008: *Social Movements for Global Democracy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- STARR, A., 2000: *Naming the Enemy. Anti-Corporate Movements Confront Globalization*. Annandale: Pluto Press.
- STEVENSON, J., 2005: *Transatlantic Counter-Terrorism Cooperation after 11 September 2001*. Pp. 208-231. In: K. von Hippel (ed.). *Europe Confronts Terrorism*. New York: Palgrave Macmillan.
- TARROW, S., 1998: *Power in movement: social movements and contentious politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TARROW, S., 2001: *Transnational Politics: Contention and Institutions in International Politics*. *Annual Review of Political Science* 4: pp. 1-20.
- TARROW, S., 2005: *The new transnational activism*. New York: Cambridge University Press.
- TARROW, S. – DELLA PORTA, D., 2005: *Transnational Processes and Social Activism: An Introduction*. Pp. 1-17. In: D. Della Porta, S. Tarrow (eds.) *Transnational Protest & Global Activism*. Lanham: The Roman & Littlefield Publisher.
- TILLY, Ch. – TARROW, S., 2007: *Contentious Politics*. Boulder: Paradigm Publishers.
- TSOUKALA, A., 2008: *Defining the terrorist threat in the post-September 11 era*. Pp. 49-99. In: D. Bigo, A. Tsoukala (eds.). *Terror, Insecurity and Liberty*. London: Routledge.
- Van de LINDE, E. – O'BRIEN, K. – LIDSTROM, G. – De SPIEGELEIRE, S. – VAYRYNEN, M. – De VRIES, H., 2002: *Quick Scan of post 9/11 national counter-terrorism policymaking and implementation in selected European countries*. Leiden: RAND Europe.
- VITALE, A. S., 2007: *The Command and Control and Miami Models at the 2004 Republican National Convention: New Forms of Policing Protests*. *Mobilization* 12: pp. 403-415.
- WALTON, J. – RAGIN, Ch., 1990: *Global and National Sources of Political Protest: Third World Responses to the Debt Crisis*. *American Sociological Review* 55: pp. 876-890.
- WATERMAN, P., 2009: *The Global Justice and Solidarity Movement and the World Social Forum*. Pp. 55-68. In: P. Waterman, J. Sen (eds.) *World Social Forum. Challenging Empires*. Montréal: Black Rose Books.
- WOOD, L. J., 2007: *Breaking the Wave: Repression, Identity, and Seattle Tactics*. *Mobilization* 12: pp. 377-388.